

**Título: DISSIDENCIES COMUNISTES AL SI DE
LA TERCERA INTERNACIONAL:
L'ESQUERRA COMUNISTA D'ESPANYA.**

Autor: PELAI PAGES I BLANC

Fecha: 01/09/1975

Número: E0087

**DISSIDENCIES COMUNISTES AL SI DE LA TERCERA
INTERNACIONAL :
L'ESQUERRA COMUNISTA D'ESPANYA**

**Tesi Doctoral presentada
per**

PELAI PAGES I BLANC

Dirigida pel Doctor

EMILI GIRALT I RAVENTOS

**Departament d'Història Moderna
i Contemporània.**

**Facultat de Geografia i Histò-
ria.**

Universitat de Barcelona.

Setembre de 1975

AGRAIMENTS

He d'agrair la col.laboració de totes aquelles persones que, d'una manera o altre, però sempre de forma desinteressada, m'han ajudat a fer possible aquest treball d'investigació. En un primer lloc molt destacat figuren Juan Andrade i la seva companya Mª Teresa García Banús, sense l'ajut material i moral dels quals m'hagués estat impossible portar a terme aquest treball. A ambdós dedico el meu esforç i el seu resultat. Francesc de Cabo es va preocupar d'enviar-me tots els materials de què disposava, molts — d'ells inasequibles a arxius i biblioteques. Altres antics militants de l'Esquerra Comunista d'Espanya, Enrique Rodríguez, Ignacio Iglesias, Amadeu Robles i G. Munis m'han ajudat en la concreció de dades, no sempre fàcils de determinar. Agraeixo també les facilitats que em van prestar, per la consulta de materials en els seus respectius arxius i biblioteques, Montserrat Condomines, Mª Glòria Porrini i Rosa Reixats, de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona; el senyor Jean Risacher, d'EDI-PARIS; i el personal de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona; del Seminari d'història de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Central de Barcelona; de l'Hemeroteca Municipal i de la Biblioteca Nacional de Madrid; de l'Institut d'Història Social d'Amsterdam; i de l'Hemeroteca del British Museum. També he rebut aportacions documentals de Xavier Virós, — que ha posat a la meua disposició tot el material de què disposava. Persones que m'han ajudat a la realització material de la tesi són el meu germà Joan — que ha tingut la paciència de llegir-se, íntegrament, una primera redacció del treball —, la meua cunyada Pilar Bouzas, Eulàlia Janer i Encarnación Martínez. Finalment, he d'agrair les observa-

cions i el recolzament moral del director de la tesi, Emi
li Giralt, que en moltes ocasions ha estat definitiu per-
què no em quedés a mig camí; reconeixement que faig exten-
siu a tots els meus amics i companys d'Universitat. L'a-
graïment, sincer i emotiu, a totes aquestes inestimables
col.laboracions no m'estalvia la responsabilitat única i
exclusiva del treball : text, interpretacions, encerts,-
deficiències i fallides.

INDEX

	<u>Pàgs.</u>
AGRAIMENTS	1
INTRODUCCIO	3
FONTS DOCUMENTALS	11
BIBLIOGRAFIA	25
ABREVIATURES D'ARXIU I BIBLIOTECES	45
 PRIMERA PART : ANTECEDENTS HISTORICS : DESENVOLUPAMENT DELS CORRENTS COMUNISTES A ESPANYA --- FINS A FINALS DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA (1917-1930)	 46
 CAPITOL I. REPERCUSSIONS DE LA REVOLUCIO RUSSA EN EL MOVIMENT OBRER ESPANYOL : FRACCIONALISME DINS EL P.S.O.E. I CREACIO DEL PARTIT COMUNISTA.....	 47
- El Partit Comunista Espanyol i el Partit Comunista Obrer Espanyol fins a la seva unificació : fundació del Partit Comunista d'Espanya.....	59
- Les primeres dissidències dins el Partit Comunista d'Espanya i la seva evolució - fins a la Dictadura de Primo de Rivera....	68
- Notes.....	82

	<u>Pàgs.</u>
- L'Oposició Comunista d'Esquerra a Astúries.....	276
- La Federació Basc-Navarresa de l'Oposició Comunista d'Espanya.....	278
- La Federació Gallega de grups oposicionistes de l'O.C.E.	281
- L'Oposició Comunista a Extremadura	283
- L'Oposició Comunista a Andalusia	284
- Federació del Llevant de l'Oposició Comunista d'Espanya	285
- Conclusions i nombre d'afiliats	286
- L'organització de les Joventuts Comunistes de l'Oposició	289
- Aparell de propaganda de l'Oposició Comunista d'Espanya. Premsa escrita i tasca editorial	292
- Notes	297
 CAPÍTOL VII. L'OPOSICIO COMUNISTA D'ESQUERRA FINS A LA III CONFERENCIA NACIONAL (MARÇ DE 1932). INTERPRETACIO DEL DESENVOLUPAMENT REPUBLICA I CONSTITUCIO DE L'ESQUERRA COMUNISTA D'ESPANYA	 312
- Notes	345
 CAPÍTOL VIII. CRISI EN EL TROTSKISME INTERNACIONAL I LES SEVES REPERCUSSIONS EN L'ESQUERRA COMUNISTA D'ESPANYA : EL CAS LACHOIX	 354
- Notes	387

CAPITOL IX. L'ESQUERRA COMUNISTA D'ESPANYA I EL DESENVOLUPAMENT REPUBLICA DES DE MARÇ DE 1932 - FINS A LA REVOLUCIO D'OCTUBRE DE 1934	400
---	-----

- L'Esquerra Comunista, des de la III Confe- rència Nacional a les eleccions de novem- bre de 1933	401
--	-----

- Les eleccions de novembre i l'Esquerra Co- munista. Creació i desenvolupament de les Aliances Obreres fins a la Revolució d'Oc- tobre	417
--	-----

- L'Esquerra Comunista d'Espanya i la Revolu- ció d'Octubre de 1934	430
--	-----

- Notes	436
---------------	-----

CAPITOL X. POSICIONS ESTRATEGIQUES I TACTIQUES DE L'ESQUERRA COMUNISTA D'ESPANYA (1931-1934)...	447
--	-----

- L'Esquerra Comunista d'Espanya i la ques- tíó de les nacionalitats	449
---	-----

- L'Esquerra Comunista d'Espanya i la ques- tíó agrària	459
--	-----

- Posicions sindicals de l'Esquerra Comunis- ta d'Espanya	470
--	-----

- Posicions internacionals de l'Esquerra Co- munista d'Espanya	478
---	-----

- Notes	486
---------------	-----

CAPITOL XI. ELS PROBLEMES DE LA UNIFICACIO MAR- XISTA : RELACIONS I POLEMiques DE L'ESQUERRA CO MUNISTA D'ESPANYA AMB EL PARTIT COMUNISTA, EL - BLOC OBRER I CAMPEROL I ELS SOCIALISTES D'ESQUE	
--	--

	<u>Pàgs.</u>
RRA (1931-1934)	497
- L'Esquerra Comunista d'Espanya i el Partit Comunista	499
- L'Esquerra Comunista d'Espanya i el Bloc Obrer i Camperol	512
- L'Esquerra Comunista d'Espanya i els socialistes d'esquerra	528
- Notes	534
 CAPITOL XII. L'ESQUERRA COMUNISTA D'ESPANYA - FINS A LA FUNDACIO DEL PARTIT OBRER D'UNIFICACIO MARXISTA	 548
- L'Esquerra Comunista després d'Octubre - de 1934. Els primers contactes entre partits marxistes	550
- Crisi en el trotskisme internacional : l'"entrisme" i l'Esquerra Comunista d'Espanya	566
- Ruptura de l'Esquerra Comunista amb l'Internacional i la unificació amb el Bloc Obrer i Camperol	575
- Notes	584
 EPILEG I CONSIDERACIONS FINALS	 594

Appendices

INTRODUCCIO

La problemàtica que presenten els grups i partits marxistes espanyols durant la història contemporània d'Espanya ens col·loca davant l'evidència d'una balcanització política extrema, que partint d'una única formulació més o menys monolítica del marxisme, durant l'època de la Restauració, aboca en una àmplia diversificació que durant la República permetrà contabilitzar entre Catalunya i la resta de l'Estat l'existència de sis grups polítics que es declaren hereus i propagadors del marxisme : El Partit Comunista d'Espanya, el Partit Socialista Obrer Espanyol, el Bloc Obrer i Camperol, l'Esquerra Comunista d'Espanya, la Unió Socialista de Catalunya i el Partit Català Proletari.

Aquest fet, que té, evidentment, un paral·lelisme internacional, només es pot explicar pels nivells de realització que adopta una teoria —en aquest cas el marxisme— — des del moment en què entra en contacte amb la realitat per a intentar la verificació del seu cos programàtic. I en —

aquests sentit és important tenir en compte que l'adequació pràctica d'una teoria com el marxisme —que suposa una concepció i interpretació totalitzadora de la realitat— s'afectua a través d'una lluita política en la que la correlació de forces socials i l'actuació d'individualitats capitalitzadores d'aquella teoria actuen en estreta relació dialèctica.

D'aquesta manera s'explicarien les diverses ruptures o crisis del marxisme com un fenomen social en el que —s'interfereixen els diversos factors constituents d'aquesta realització o praxis política que el marxisme adopta des de l'inici de la seva existència :

- Per una banda, trobem l'evolució interna i externa del marxisme, els plantejaments del qual es desenvolupen i s'explenen en contacte amb la realitat. Aquest nivell —comporta una doble relació, entre la política marxista i els actors directes d'aquesta política (actors en el sentit de creadors i/o interpretadors del marxisme), i entre aquests actors i la realitat.

- Un segon nivell es realitza en la simbiosi existent entre la política marxista i les forces socials que protagonitzen la seva realització pràctica.

- Finalment, caldria esmentar encara les relacions entre els actors i les forces socials susceptibles de protagonitzar i realitzar la política marxista.

Malgrat l'esquematisme amb què presentem la complexitat de la realització política del marxisme, creiem que —no seria aventurat afirmar que es produeix una ruptura o crisi marxista, en el moment en què una o varies d'aquestes relacions que hem assenyalat entren en contradicció. Així, per exemple, s'ha afirmat que el leninisme era el marxisme, adequat a l'època de l'imperialisme capitalista,

mentres que les tendències socialistes o socialdemòcrates que subsistien paral·lelament al leninisme encara basaven la seva actuació política i programàtica en el liberalisme econòmic burgès que caracteritzava el moment històric en què Marx elaborà la seva doctrina.

Així, es produirà una primera ruptura del moviment marxista internacional a partir de les posicions que formularen Lenin i el Partit bolxevic rus, posicions que — prendran una concreció pràctica en la revolució russa — d'octubre de 1917, en la creació de la III Internacional, enfrontada a la Internacional Socialista, i en la formació dels Partits Comunistes, escindits dels diversos Partits Socialistes europeus i mundials.

No passarà molt de temps, però, en què es produeixi una nova ruptura dins el moviment comunista internacional, sorgit de la revolució russa : la qüestió successòria que es planteja després de la mort de Lenin i les lluites internes que provocarà la construcció del socialisme a la Unió Soviètica, motivaren, després de la definitiva ascensió de Stalin a la capitania del Partit Comunista de la U.R.S.S., la creació d'una nova tendència marxista, que, amb els ingredients bàsics de la formulació leninista, capitalitzarà Trotski, a partir de 1924, a la URSS, i des de 1929, a nivell internacional.

Aquest esborrany d'esquema de les corrents fraccionalistes amb què es manifesta històricament el marxisme, ens mena a plantejar la problemàtica del nostre treball, en quant el grup polític que estudiem, l'Esquerra Comunista d'Espanya, es presenta com una tendència marxista que es definirà històricament i teòrica partidària de les posicions de Trotski, defensant, així, l'alternativa trotskista durant els primers cinc anys de la II República espanyola.

L'objectiu que ens ha portat a estudiar aquest grup polític, denominat inicialment Oposició Comunista d'Esquerra espanyola -nom que adopta de la organització trotskista internacional- és doble : per una banda, el descobriment i l'oblit a què ha estat sotmès per l'escassa bibliografia existent sobre el marxisme espanyol dels anys de la II República; i per l'altra, l'elevat nivell teòric dels seus dirigents, que situen a Andreu Nin, Juan Andrade, José Loredó Aparicio, Esteban Bilbao, etc. -tots ells antics fundadors del Partit Comunista d'Espanya- com a les èlites marxistes més preparades i políticament més lúcides de la primera meitat del segle XX espanyol. Ambdós fets han estat la causa, doncs, de què intentéssim un estudi sistematitzat de l'Esquerra Comunista, a partir d'una doble perspectiva :

- Des de la fonamentació històrica del comunisme hispànic, quan en abril de 1920 es funda el primer Partit Comunisme espanyol.

- I des de la perspectiva de les dissidències comunistes, que durant la dictadura de Primo de Rivera i sobretot a partir de la proclamació de la República enfrontaran els tres grups comunistes més importants : el Partit Comunista d'Espanya, el Bloc Obrer i Camperol i l'Esquerra Comunista. Dissidències que, evidentment, són el reflexe de la crisi de la III Internacional i de les pròpies dissidències que s'havien originat dins el Partit Comunista de la Unió Soviètica.

D'aquesta manera, hem estudiat, inicialment, l'evolució del Partit Comunista d'Espanya, des de 1920 fins a 1930, dècada en la que es manifesten ja, amb tota evidència, les posteriors dissidències. La diversa caracterització sociopolítica dels membres del P.C.E procedents del socialisme o

del sindicalisme ens ha obligat a tractar de les repercussions del fenomen rus dins el P.S.O.E. i dins la C.N.T. Es molt significatiu al respecte que a Catalunya, on la Federació Comunista Catalano-Balear estava constituïda per antics anarcosindicalistes, aquesta es mostrés dissident, des del primer moment, amb les directrius empíriques de la direcció del Partit Comunista, controlada per Bullejos, a partir de 1925.

Per altra banda, les dissidències comunistes que es desenvolupen en el Partit Comunista d'Espanya, a partir d'aquest darrer any són bàsiques per entendre la dispersió i fonamentació política amb què es manifestarà el moviment comunista espanyol durant el posterior període republicà.

El desenllaç definitiu de la pugna Stalin-Trotski, a la URSS, les posicions polítiques que aquest adoptarà des de 1929, la situació interna -de descomposició- del Partit Comunista d'Espanya, i la nova etapa política que s'obra a Espanya amb la caiguda de Primo de Rivera, possibiliten l'inici de l'expansió del nou moviment comunista d'esquerra, d'oposició a la secció espanyola de la III Internacional.

La història de l'Oposició Comunista d'Esquerra espanyola -o Esquerra Comunista d'Espanya- passa per dues etapes molt definides, a partir d'una sèrie de factors que coincideixen, constitutivament, en el seu desenvolupament :

Una primera etapa va de finals de 1929-principis de 1930 fins a març de 1932, dates que coincideixen, respectivament, amb els primers passos organitzatius dels trotskistes espanyols, i amb la celebració de la III Conferència Nacional de l'Esquerra Comunista, quan el moviment trotskista espanyol ha assolit ja una plena consolidació orgànica i ideològica.

La segona etapa de l'evolució de l'Esquerra Comunista va de març de 1932 fins a setembre de 1935, data en la que

l'Esquerra Comunista decideix fusionar-se amb el Bloc Obrer i Camperol i crear el Partit Obrer d'Unificació Marxista (P.O.U.M.).

Aquesta evolució no es produeix, però, d'una manera lineal i geomètrica.

En primer lloc el propi desenvolupament republicà i els problemes que presenta, des de tots els punts de mira, serviran de pedra de toc per a la verificació i realització de la política de l'Esquerra Comunista. L'estratègia que segueixen els trotskistes espanyols passa pel plantejament de considerar que Espanya es troba davant d'una fase de revolució democràtica, revolució que únicament podrà ésser realitzada pel proletariat al poder. Així, la defensa que fan de les llibertats democràtiques plenes esdevé una consigna permanent durant tot el període republicà. I si durant els primers anys de República sostenen que primer cal esgotar l'experiència republicana abans de plantejar-se de forma immediata la presa del poder; a partir de 1933, amb la progressiva frustració d'importantes masses obreres i camperoles per les reformes republicanes, es comença a evidenciar una certa maduresa de la situació. La revolució asturiana d'octubre de 1934 esdevé la primera concreció pràctica de les possibilitats revolucionàries del proletariat espanyol.

Paral·lelament, l'Esquerra Comunista d'Espanya evoluciona en relació al trotskisme internacional. Cal assenyalar, en aquest sentit, que les relacions entre el trotskisme espanyol i el trotskisme internacional, amb el propi Trotski, es produiran en tot moment d'una manera tensa: fins a març de 1932 l'Esquerra Comunista acceptarà els plantejaments orgànics trotskistes, en considerar-se, únicament, com a fracció del Partit Comunista d'Espanya. A

partir de 1932 -en la III Conferència Nacional- l'Esquerra Comunista adopta una actitud organitzativa independent que a poc a poc -i d'una manera definitiva, des d'octubre de 1934- li farà veure la necessitat de construir un nou partit enfront el Partit Comunista d'Espanya. La decisió que pren en 1932 l'enfrontarà amb Trotski i amb la majoria de grups trotskistes europeus, els quals començaren a amniobrar políticament contra la direcció de l'Esquerra Comunista per a desplaçar-la. Aquests fets, que succeeixen al llarg de tot 1932 i 1933, sentaran les bases i un antecedent molt important per la posterior ruptura entre l'Esquerra Comunista i Trotski, que es produirà en el moment en què aquest proposa la tàctica de l'"entriame" en voler fer penetrar l'Esquerra Comunista dins el P.S.O.E. La negativa dels trotskistes espanyols i el procés unificador que seguien amb el Bloc Obrer i Camperol -al qual Trotski s'oposava- foren definitives per a trencar unes relacions que mai no havien estat cordials, ni políticament coincidents.

Finalment, el tercer factor constitutiu de l'evolució de l'Esquerra Comunista d'Espanya, el constitueix les relacions que manté amb el Partit Comunista d'Espanya i el Bloc Obrer i Camperol. Extremadament crítica, l'Esquerra Comunista d'Espanya no cessarà un sol moment de delimitar la seva política respecte els altres dos grups comunistes, alhora que mantindrà una actitud d'apropament polític per tal d'influenciar-los en vistes a l'objectiu que es fixa des del primer moment : la unificació comunista. La seva posició política, el seu distanciament orgànic del trotskisme, i el canvi qualitatiu que s'opera a tot l'Estat espanyol, a partir d'octubre de 1934, -seran els fonaments de la unificació que abocarà en la fusió entre l'Esquerra Comunista i el Bloc Obrer i Camperol, per la constitució del Partit Obrer d'Unificació Marxista, en el mes de setembre de 1935.

FONTS DOCUMENTALS

En el capítol de fonts documentals, amb què fonamen-
tem el nostre treball de tesi, ens cal fer una diferencia-
ció prèvia entre fonts escrites i fonts orals.

Entre les primeres ens ha estat fonamental la prem-
sa periòdica, en quant suposa un vehicle de comunicació
social i de propaganda política, que si bé mostra només
un aspecte molt parcialitzat de la realitat política, so-
cial i econòmica, per altra banda, marca unes pautes de
subjectivització i definició polítiques, que la conver-
teix en insubstituïble per qualsevol treball o estudi so-
bre grups, partits o corrents socio-polítics que s'han
manifestat i han actuat públicament en qualsevol perío-
de de la història contemporània d'Espanya.

Així, en el nostre cas, i sobre el període d'antecedents polítics de l'Esquerra Comunista ens han estat bàsics els òrgans de premsa del Partit Comunista d'Espanya: El Comunista abarca els primers anys de l'actuació del primer nucli que^{es} constitueix com a secció espanyola de la III Internacional; i La Antorcha, que no hem pogut consultar íntegrament, és fonamental per l'estudi de les dissidències que sorgeixen dins el POE durant els anys 1925-1927, dissidències que a la llarga marcaren la dispersió i balcanització del moviment comunista hispànic. En aquesta part d'antecedents hem d'assenyalar també la premsa obrerista catalana que sorgeix com a portantveu dels corrents pro-bolxevics dins la CNT: el setmanari lleidatà Lucha Social, primer, i La Batalla, a partir de 1922, són els més importants. Aquesta darrera, que es publica, amb intermitències cronològiques, fins a 1937, és, sens dubte, el periòdic marxista més rellevant que es publica a Catalunya fins a 1939.

Sobre el nucli central de la tesi, hem de destacar, en primer lloc, els òrgans de premsa que publica l'Esquerra Comunista d'Espanya: Comunismo, que abarca el període de maig de 1931 a setembre de 1934, és l'òrgan teòric mensual on s'exposen les posicions doctrinals, estratègiques i tàctiques d'una manera més precisa i extensa. Mentre que El Soviet i La Antorcha són dos setmanaris que apareixen de forma molt esporàdica, en 1931-1932, el primer, i durant 1934 el segon. Joven Espartaco, del qual no més apareixen dos números en 1932, és el portantveu de les Joventuts trotskistes espanyoles.

Paral·lelament als òrgans de premsa específics de l'Esquerra hem utilitzat premsa d'altres partits i organitzacions, que en moltes ocasions ens han servit per a concretar i definir dades no sempre prou explícites, o simple-

ment, per a contrastar criteris i interpretacions oposades. Hem de destacar, en primer lloc, els dos periòdics trotskistes francesos La Vérité i La lutte de classes, el primer dels quals ens ha estat indispensable per a seguir els primers passos organitzatius de l'Oposició d'Esquerra espanyola.

Altres periòdics com L'Hora, Front, Adelante, editats pel B.O.C.; els comunistes Heraldo Obrero, Frente Unico (de Madrid i de Barcelona), Mundo Obrero (que no hem pogut consultar íntegrament per dificultats tècniques), etc.; i els socialistes Renovación, El Socialista o Justicia Social formen part d'aquesta premsa que en ocasions juga el paper de font documental de primera mà.

Un altre tipus de font escrita, que ens ha estat molt útil per objectivar la realitat política de l'Esquerra Comunista d'Espanya, són els butlletins interns de l'organització, que juntament amb una sèrie de butlletins internacionals publicats per diverses seccions trotskistes europees o pel Secretariat Internacional de l'Oposició Comunista d'Esquerra, ens han servit per a delimitar les relacions existents entre l'Esquerra Comunista i la seva organització internacional.

Hem d'esmentar també, en aquest sentit, una sèrie de material dispers, procedent d'arxius privats, entre el — que cal destacar diversos documents procedents dels Arxius Trotski, de la Universitat americana de Harvard, i d'altres que han posat a la nostra disposició, incondicionalment, Juan Andrade i Francese de Cabo.

En el capítol de fonts escrites hem d'esmentar, finalment, la correspondència que hem mantingut amb antics membres de l'Esquerra Comunista, correspondència que, sens dubte, ha estat essencial per la concreció de molts extrems que no quedaven prou clars en les fonts coetànies. Així, —

en primer lloc, col·loquem les cartes de Juan Andrade, — que ocupen un primer pla molt destacat de la correspondència, tant per la seva extensió com per la definició i explicació de dades. Segueixen les cartes de Francesc de Cabo, molt importants per a definir l'actuació de l'Esquerra Comunista a Catalunya. Dues lletres d'Ignacio Iglesias ens han estat útils per a definir l'actuació de l'Esquerra Comunista a Astúries. Per últim, hem de referir-nos a una carta de G. Munis, menys concreta, però amb alguna dada d'interès. Volem destacar, com a característica d'aquesta correspondència, la seva sinceritat expositiva i objectivitat històrica.

Pel què fa a les fonts orals hem d'emmentar la sèrie d'entrevistes i converses que hem mantingut amb Juan Andrade i la seva companya Mª Teresa García Banús, amb Francesc de Cabo, Enrique Rodríguez i Amadeu Robles, molt útils totes elles per a fixar el climax polític i humà que difícilment queda reflexat en el paper imprès d'una font escrita.

A continuació passem a detallar les fonts documentals utilitzades.

PUBLICACIONES PERIODICAS I REVISTES

ACCION. Periódico del B.O.C. París, 1934, 1935. AHMB.

ADELANTE. Diario obrero. Barcelona, 1933, 1934. AHMB.

ADELANTE. Organo del FOUM de Lérida. Lleida, 1937. AHMB-IISGA

L'ANDREUENC. Revista quinzenal. Barcelona, 1929. BC-AHMB.

LA ANTORCHA. Organo del Partido Comunista de España. Madrid, 1921, 1926, 1927. AHMB-HMM-IISGA.

LA ANTORCHA. Semanario Comunista. Madrid, 1931. HMM.

LA ANTORCHA. Organo de la Izquierda Comunista (Sección Española de la Liga Comunista Internacionalista, b.l.). Madrid, 1934. IISGA-DFC.

AVANT !. Periódic d'orientació revolucionària. Toulouse-París, 1934, 1935. AHMB.

BANCARIO-UGT. Organo de la Federación Española de Trabajadores de la Banca. Madrid, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936. HMM.

BANDERA ROJA. Organo del Partido Comunista de España (S.E. de la I.C.). Madrid, 1931, 1932. HMM.

LA BATALLA. Barcelona, 1922, 1923, 1924, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937. AHMB.

BOLETIN INTERIOR DE LA IZQUIERDA COMUNISTA DE ESPAÑA. Barcelona, 1933, 1935. DJA.

BOLETIN INTERIOR DE DISCUSION DEL COMITE REGIONAL DE CASTILLA LA NUEVA Y EL COMITE NACIONAL DE JOVENES DE LA IZQUIERDA COMUNISTA ESPAÑOLA. Madrid, 1932, 1933. DFC-DJA.

BULLETIN INTERIEUR DU GROUPE BOLCHEVIK-LENINISTE DE LA S.F.I.O. (ANCIENNEMENT LIGUE COMMUNISTE). Paris, 1934, 1935, 1936. EDI-PARIS.

BULLETIN INTERIEUR DE LA L.C.I. Paris, 1935, 1936. EDI-PARIS.

BULLETIN INTERNATIONAL DE L'OPOSITION COMMUNISTE DE GAUCHE. Édité par le Secrétariat International de l'Opposition de Gauche Bolchevik-Léniniste. Paris, 1933. EDI-PARIS.

BUTLLETI DE L'ALIANÇA OBRERA. Barcelona, 1934. AHMB.

LA CATALUNYA INSURGENT. Organ del Partit Català Proletari. Barcelona, 1935. AHMB.

CATALUNYA ROJA. Organ del Partit Comunista de Catalunya - (Adherit al P.C. de E., S.E. de la Internacional Comunista). Barcelona, 1932, 1933, 1934. AHMB.

EL COMBATIENTE ROJO. Diario del PCUM. Editado en el frente de Madrid. Madrid, 1935, 1937. IMM.

COMUNISMO. Organo teórico mensual de la Oposición Internacional en España. Madrid, 1931, 1932, 1933, 1934. BC-IISGA.

EL COMUNISTA. Organo del Partido Comunista Español. Madrid, 1920, 1921. AHMB.

LA CORRESPONDANCE INTERNATIONALE. Bi-hebdomadaire paraissant le mercredi et le samedi. Berlin, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927. HMM.

LA CHUSMA ENCANALLADA. Periódico de Batalla. Se publica los sábados. Defendemos la verdad. Despreciamos la calumnia. Redacción compuesta de Brigadas y Sargentos expulsados del Ejército. Madrid, 1919. HMM.

FRENTE UNICO. Semanario de Unificación y Acción Sindical Revolucionaria. Barcelona, 1931. AHMB.

FRENTE UNICO. Organo Central de la Confederación General del Trabajo Unitaria. Madrid, 1933, 1934. HMM.

FRONT. Organ de la Federació Comunista Catalana (FCI) i portavveu del Bloc Obrer i Camperol. Barcelona, 1932. - AHMB.

HERALDO OBRERO. Organo de las minorías y sindicatos unitarios. Barcelona, 1927, 1931. AHMB.

L'HORA. Setmanari d'avanzada. Barcelona, 1930, 1931, 1934, 1935. AHMB.

IMATGES. Barcelona, 1930. BC.

JOVEN ESPARTACO. Organo de las Juventudes de la Izquierda Comunista Española. Madrid, 1932. HMM.

LA JUSTICIA SOCIAL. Organo del Partido Socialista Obrero (Federación Catalana). Reus, 1914, 1915. AMR.

JUSTICIA SOCIAL. Organ de la Unió Socialista de Catalunya. Barcelona, 1935. AHMB.

JUVENTUD COMUNISTA. Organo Central de la J.C.I. (POUM).
Barcelona, 1936, 1937. AHMB.

LEVIATAN. Revista mensual de hechos e ideas. Madrid, -
1934, 1935, 1936. BNM.

LUCHA OBRERA. Barcelona, 1923, 1924. AHMB.

LUCHA SOCIAL. Semanario Sindicalista Revolucionario. Elleida, 1922. AHMB.

LUCHA SOCIAL. Portavoz de las minorías de Oposición dentro de la C.N. del T. Barcelona, 1925. AHMB.

LA LUTTE DE CLASSES. Revue théorique mensuelle de l'Opposition Communiste. Paris, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, --
1933, 1934, 1935. EDI-PARIS - EDICN.

LLUITA. Periódic del Partit Comunista de Catalunya. Barcelona, 1934, 1935. AHMB.

MUNDO OBRERO. Defensor de los trabajadores de la ciudad y el campo. Madrid, 1934. HMM.

NUESTRA PALABRA. Semanario Socialista. Madrid, 1918. HMM.

LA NUEVA ERA. Revista mensual de doctrina e información.
Barcelona, 1930, 1931, 1936, 1937. EC-AHMB.

L'OPINIO. Barcelona, 1929, 1930. AHMB.

LA PALABRA. Portavoz del proletariado y de los campesinos.
Madrid, 1932. HMM.

P.O.U.M. Organo de la sección de Madrid del Partido Obrero de Unificación Marxista. Madrid, 1936. BG.

LA PUBLICIDAD. Informaciones. Política. Literatura. Ciencias. Artes. Sports. Teatros. Barcelona, 1917, 1918, 1919. AHMB.

RENOVACION. Organo de la Federación de Juventudes Socialistas de España. Madrid, 1932, 1933, 1934. HMM.

SINDICALISMO. Organo de la Federación Sindicalista Libertaria. Barcelona, 1933, 1934. AHMB.

EL SOCIALISTA. Organo del Partido Obrero. Madrid, 1933, -- 1934. HMM.

EL SOVIET. Periódico revolucionario. Escrito para intelectuales, obreros y soldados. Madrid, 1918. HMM.

EL SOVIET. Semanario de Oposición Comunista de Izquierda. -- Barcelona, 1931, 1932. AHMB.

TREBALL. Barcelona, 1930. BG-AHMB.

LA VANGUARDIA MERCANTIL. Organo de los obreros de la Administración y distribución. Madrid, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928. HMM.

LA VERITE. Organe de l'Opposition Communiste. Paris, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934. EDI-PARIS - HENLL.

Altres publicacions consultades i no citades

ACCION SOCIAL OBRERA. Publicación semanal. Organó de los Sindicatos de la provincia de Gerona adheridos a la CNT. Sant Feliu de Guixols, 1929. AHMB.

ALLIBERAMENT. Organ de la Unió de Joventuts Comunistes de Catalunya. Barcelona, 1935. AHMB.

AVANT. Portantveu d'"Avançada de l'Empordà". Figueres, -- 1932. AHMB.

CLARIDAD. Semanario Socialista de crítica e información. Madrid, 1935, 1936. HMM.

DOCUMENTS ET DISCUSSIONS. Supplément au Bulletin publié - par le Secrétariat de la Ligue Communiste Internationaliste (Bolcheviks-Léninistes). Paris, 1934. EDI-PARIS.

L'ESPURNA. Setmanari de cultura i sociologia. Lleida, 1930, 1931. IEI.

JUVENTUD ROJA. Organó de la Unión de Juventudes Comunistas de España (s.e. de la I.J.C.). Madrid, 1931. HMM.

MUNDO PROLETARIO. Semanario comunista. Madrid, 1931, 1932. HMM.

MUNDO ROJO. Organó Central del Partido Comunista (S.E.I.C.). Diario de la noche. Madrid, 1932. HMM.

OCTUBRE. Organ Central del Partit Comunista de Catalunya. Barcelona, 1935. AHMB.

TREBALL. Organ del Sindicat Mercantil de Barcelona. Barcelona, 1934, 1935. AHMB.

DOCUMENTACIO DIVERSA (Ordre cronològic)

Cartes i articles de Trotski de la Carpeta "Archives Trotski -Harvard- Divers 1933-1938" a EDE-PARIS.

- Sur la Maniere d'agir inadmissible du camarade Nin. Setembre de 1933.
- La Ligue Française devant un tournant decisif. Juny de 1934.
- Carta a Raymond Molinier. 16 de juliol de 1934.
- Quelques arguments supplementaires et quelques suggestions pour des articles de la "Vérité". 21 de juliol de 1934.
- Le bilan de la discussion. 6 d'agost de 1934. (Signat VIDAL).

Materials procedents de la Documentació Juan Andrade

- Carta de Juan Andrade a A. González sobre la unificació entre l'Esquerre Comunista i el Bloc Obrer i Camperol. Madrid, 29 de juny de 1935.
- Lettre du Secretariat International au Comité Executif National de la Gauche Communiste Espagnole. Finals de juny-principis de juliol de 1935. Va firmada per MARTIN).
- Le Comité National de la Gauche Communiste au Secretariat

International. Barcelona, 21 de juliol de 1935.

- Rapport sur la fusion de la Gauche Communiste d'Espagne (section de la L.C.I.) et le B.O.C. (Bloc ouvrier et paysan, Maurín). Sense datació. En la còpia consta "Archives Trotsky T 5232".

- Juan ANDRADE : La revolución española y el POUM. Text de la Conferència llegida al Centre d'Estudis sobre el Moviment Obrer Espanyol de París, el 10 de gener de 1970. Inèdita.

CORRESPONDENCIA

Correspondència de Juan Andrade amb Pelai Pagès

D'una correspondència que va del 12 de maig de 1972 al 8 d'agost de 1975, hem utilitzat cartes de les següents dates :

- París, 12 de maig de 1972.
- París, 16 de desembre de 1972.
- París, 11 de gener de 1973.
- París, finals de maig-principis de juny de 1973.
- París, 18 de juny de 1974.
- París, 7 de setembre de 1974.
- París, 26 de desembre de 1974.
- París, 14 de març de 1975.
- París, 19 de març de 1975.
- París, 8 d'agost de 1975.

Correspondència de Juan Andrade amb Luis Portela

- París, 29 de juny de 1965.

Correspondència de Juan Andrade amb Xavier Virós

- París, 30 de gener de 1973.

Correspondència de Francesc de Cabo amb Pelai Pagès

- Buenos Aires, 18 d'agost de 1974.
- Buenos Aires, abril de 1975.
- Buenos Aires, 15 de maig de 1975.
- Buenos Aires, 29 de juny de 1975.

Correspondència de Egnacio Iglesias amb Pelai Pagès

- Cachan, 2 de maig de 1975.
- Cachan, 22 de juny de 1975.

Correspondència de G. Munis amb Pelai Pagès

- París, 30 de juny de 1975.

BIBLIOGRAFIA

La bibliografia que a continuació transcrivim és pràcticament l'única utilitzada per la confecció de la nostra tesi. Volem assenyalar només la impossibilitat pràctica de consultar totes les obres existents sobre la II República, la majoria de les quals són d'escassa utilitat pel nostre objectiu. D'altra banda, incloïm una sèrie de fulletons, - que si bé ens ha estat impossible localitzar, hem cregut necessari que hi fossin : es tracta, sobretot, de fulletons publicats per les "Ediciones Comunismo", que depenien de l'Esquerra Comunista d'Espanya. També incloïm en aquesta relació bibliogràfica algun article de revista.

ABOSCH, Heinz : Crónica de Trotski. Datos sobre su vida y su obra. Ed. Anagrama. Barcelona, 1974.

ALBA, Victor : Histoire des Républiques Espagnoles. Traduit par Louis Parrot. Epilogue de Mario Aguilar. Ed. Nord-Sud. París, 1948.

ALBA, Victor : El marxisme a Catalunya. 1919-1939, I : Història del B.O.C.; II : Història del P.O.U.M.; III : Andreu Nin. Ed. Pòrtic. Barcelona, 1974.

ANDRADE, Juan : China contra el imperialismo. Ed. Oriente, Madrid, 1928.

ANDRADE, Juan : La burocracia reformista en el movimiento obrero. Ed. Gleba. Madrid, 1935.

(ANDRADE, Juan) : L'assassinat de Andrés Nin. Ses causes Ses auteurs. Spartacus. París, 1939.

ANDRADE, Juan : Algunas "Notas Políticas" de la Revolución Española (1936-1937). Suplemento del núm. 171 de "La Batalla". París, 1969.

ANDRADE, Juan : Historia del Partido Comunista Español.
s.l. Acción Comunista - Biblioteca obrera, 1974.

ARENILLAS, José Maria : Euzkadi, la cuestión nacional y la Revolución Socialista. Suplemento del nº 168 de "La - Batalla". París, 1969.

ARNAU, Roger : Marxisme català i qüestió nacional catalana, II Vols. Edicions Catalanes de París. París, 1974.

Autour du Procès du P.O.U.M. Des révolutionnaires en danger de mort. Independent News. París, 1938.

BALCELLS, Albert : El sindicalisme a Barcelona (1916-1923).
Ed. Nova Terra. Barcelona, 1965.

BALCELLS, Albert : El problema agrari a Catalunya, 1890-1936. La qüestió rabassaire. Barcelona, Nova Terra, 1968.

BALCELLS, Alberto : Crisis económica y agitación social en Cataluña de 1930 a 1936. Ed. Ariel. Barcelona, 1971.

BALCELLS, Albert : La polèmica del 1928, entorn de l'anarquisme a Catalunya. Ed. Nova Terra. Barcelona, 1973.

BANQUE, Josep : Memòries. Comunistes i catalans (extractes).
"Nous Horitzons" (Mèxic), nº 23, tercer-quart trimestre de 1971, p. 42-55.

BARRULL, Jaume : El Bloque Obrero y Campesino en las tierras de Lérida (1931-1934). Tesis de Licenciatura. Universitat de Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres, setembre de 1973.

BILBAO, Esteban : La unificación comunista. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

BONAMUSA, Francesc : El Bloc Obrer i Camperol. Els primers anys (1930-1932). Ed. Curial. Barcelona, 1974.

BOU, Joaquim : Vida campesina. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

BRENAN, Gerald : El laberinto español. Antecedentes sociales y políticas de la guerra civil. Ed. Ruedo Ibérico. París, 1962.

BROUE, P.; TEMINE, E. : La Révolution et la guerre d'Espagne. Les éditions de Minuit. París, 1961.

BUENACASA, Manuel : El movimiento obrero español 1886-1926. (Historia y crítica). Figuras ejemplares que conocí. Imp. - des Gondoles. París, 1966.

BULLEJOS, José : El Partido Comunista y el trotskismo. Ed. "Mundo Obrero". Madrid, 1932.

BULLEJOS, José : Europa entre dos guerras. 1918-1938. México, 1945.

BULLEJOS, José : España en la Segunda República. Impresiones Modernas, S.A. México, 1967.

BULLEJOS, José : La Comintern en España. Recuerdos de mi vida. Impresiones Modernas, S.A. México, 1972.

CARNER RIBALTA, J. : De Balaguer a Nova York passant per Moscou i Prats de Molló. Edicions Catalanes de París. París, 1972.

CARR, Raymond : España, 1808-1939. Ed. Ariel. Barcelona, 1970.

CARR, Raymond; i altres : Estudios sobre la República y la Guerra Civil española. Ed. Ariel. Barcelona, 1973.

CARR, E.H. : Historia de la Rusia Soviética. El Interregno (1923-1924). Alianza Editorial. Madrid, 1974.

CARR, E.H. : Historia de la Rusia Soviética. El socialismo en un sólo país (1924-1926), I. Alianza Editorial. Madrid, 1974.

CARRION, Pascual : La reforma agraria en la segunda república y la situación actual de la agricultura española. -- Ediciones Ariel. Barcelona, 1973.

CASASSAS YMBERT, Jorge : Barcelona : de la Dictadura a la República (28-I-1930 a 17-IV-1931). El intento de supremacía delíctica de la clase media urbana en la lucha por la -- instauración de la Segunda República en España. Tesis de -- llicenciatura. Universitat de Barcelona-Facultat de Filosofia i Lletres, febrer de 1973.

CASTERAS ARCHIDONA, Ramón : Diccionario de organizaciones políticas juveniles durante la Segunda República. Departamento de Historia Contemporánea. La Laguna (Islas Canarias), 1974.

CLAUDIN, Fernando : La crisis del movimiento comunista, I : De la Komintern al Kominform. Ed. Ruêdo Ibérico. París, -- 1970.

COLE, G.D.H. : Historia del pensamiento socialista. VI : Comunismo y socialdemocracia. 1914-1931 ; VII : Socialismo

y Fascismo. 1931-1939. Fondo de Cultura Económica. México, 1962-1974.

Col·loqui d'historiadors. Barcelona 3-4 de maig 1974. E.E. H.I.-Fundació Jaume Bofill. Barcelona, 1974.

COMIN COLOMER, E. : Historia del Partido Comunista de España. Vol. I : Abril 1920-Febrero de 1936. Del nacimiento a la mayoría de edad. Editora Nacional. Madrid, 1965.

COMITE EJECUTIVO DEL POUM : El POUM ante los problemas de la revolución española. Presentación de Wilebaldo Solano. Suplemento del núm 179 de "La Batalla". París, 1972.

CONFEDERACION NACIONAL DEL TRABAJO : Memoria del Congreso celebrado en el Teatro de la Comedia de Madrid los días 10 al 18 de diciembre de 1919. Tipografía Cosmos. Barcelona, 1932.

Congreso Extraordinario del PSOE, 1921. (Nacimiento del Partido Comunista Español). Ed. Zero. Bilbao, 1974.

CRAIPEAU, Yvan : Le mouvement trotskyste en France. Des origines aux enseignements de mai 68. Ed. Syros, París, 1971.

CRUELLES, Manuel : Els fets de Maig. Barcelona, 1937. El. Juventud. Barcelona, 1970.

CRUELLES, Manuel : Salvador Seguí. El noi del sucre. El Ariel, Barcelona, 1974.

CURIEL, Luis : Qué es una célula comunista. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

DESANTI, Dominique : L'Internationale Communiste. Ed. Payot, París, 1970.

DEUTSCHER, Isaac : Stalin, una biografia política. Ed. Materials. Barcelona, 1967.

DEUTSCHER, Isaac : Trotsky, el profeta armat (1879-1921). Ed. Materials. Barcelona, 1968.

DEUTSCHER, Isaac : Trotsky, el profeta desarmado (1921-1929). Ed. Era. México, 1968.

DEUTSCHER, Isaac : Trotsky, el profeta desterrado (1929-1940). Ed. Era. México, 1969.

DIAZ NOSTY, B. : La Comuna asturiana. Revolución de Octubre de 1934. Ed. Zero. Bilbao, 1974.

DOMINGO, Marcelino : La Revolución de Octubre. Causas y experiencias. Libreria Catalonia. Barcelona, 1935.

ESTIVILL, Angel : 6 d'octubre. L'ensulsiada dels jacobins. Edicions l'Hora. Barcelona, 1935.

FERSEN (FERNANDEZ, Enrique) : Qué es el trotskismo. Ediciones Comunismo. Madrid, 1931.

FERSEN (FERNANDEZ, Enrique) : ¿A dónde va el partido socialista. Ediciones Comunismo. Madrid, 1934.

FOLX, Pere : Barcelona, 6 d'octubre. Ed. Cooperativa Popular. Barcelona, 1935.

FRANK, Pierre : La quatrième internationale. Contribution à l'histoire du mouvement trotskyste. Ed. Maspero. Paris, 1969.

FREYMOND, J. : Contribution à l'histoire du Comintern. Ed. Droz. Genève, 1965.

GARCIA PALACIOS, Luis : Los dirigentes del Partido Comunista, al desnudo. Imp. Juan Pueyo. Madrid, 1931.

GARCIA PALACIOS, Luis : El comunismo y la revolución agraria. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

GARCIA PALACIOS, Luis : El Frente Unico. Base y objetivos. Ediciones Comunismo. Madrid, 1934.

GARCIA PALACIOS, Luis : El segundo bienio (España en escombros) 1933-1935. s.i. Madrid, 1936.

GARCIA VENERO, M. : Historia de las Internacionales en España. III vols. Ediciones del Movimiento. Madrid, 1956-1957.

GINES, Montserrat; PAGES, Joan; PAGES, Pelai : La Alianza Obrera durante la segunda república española. Universitat de Barcelona-Facultat de Filosofia i Lletres. gener de 1975.

GIRALT, E.; BALCELLS, A.; TERMES, J. : Els moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes. Cronologia 1800-1939. Ed. Lavinia. Barcelona, 1967.

GIRALT, E.; BALCELLS, A.; CUOCO, A.; TERMES, J. : Bibliografia dels moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes. Ed. Lavinia. Barcelona, 1972.

GOMEZ CASAS, Juan : Historia del anarco-sindicalismo español. Ed. Zyx. Madrid, 1968.

GOMEZ LLORENTE, Luis : Aproximación a la historia del socialismo español (hasta 1921). EDICUSA. Madrid, 1972.

GONZALEZ, Nazario : El anarquismo en la Historia de España contemporánea. Facultad de Filosofía y Letras, Universidad de Barcelona, 1970.

GONZALEZ, Nazario : Contribución a la enseñanza de la historia contemporánea en la Universidad. Cuestiones pedagógicas. Programas. Bibliografía. Facultad de Filosofía y Letras. Barcelona, 1971.

GONZALEZ CASANOVA, J.A. : Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938). Documents. Curial. Barcelona, 1974.

GORKIN, Julián : El revolucionario profesional. Testimonio de un hombre de acción. Ed. Aymá. Barcelona, 1975.

GROSSI, Manuel : La insurrección de Asturias. Quince días de revolución socialista. Carta-introducción de Ramón González Peña. Prólogo de Joaquín Maurín. Epílogo de J.G. -- Gorkin. Ed. "La Batalla". Barcelona, 1935.

HERMET, Guy : Les communistes en Espagne. Etude d'un mouvement politique clandestin. Armand Colin. Paris, 1971.

Historia del Partido Comunista de España. (Versión abreviada). Ediciones "Polonia". Varsovia, 1960.

HUMBERT-DROZ, Jules : Archives de..., I : Origines et débuts des Partis Communistes des Pays Latins (1919-1923). Textes établis et annotés par Siegfried Bahne. D. Reidel Publishing Company. Dordrecht (Holland), 1970.

HUMBERT-DROZ, Jules : Mémoires. De Lénine à Staline. Dix ans au service de l'Internationale Communiste. 1921-1931. Editions de la Baconnière. Neuchatel (Suissa), 1971.

HUMBERT-DROZ, Jules : Mémoires. Dix ans de lutte antifasciste 1931-1941. Ed. de la Baconnière. Neuchate, 1972.

La insurrecció d'octubre a Catalunya. Imprenta Cervantes. Barcelona, 1935.

IVERN, Maria Dolors; UCELAY DA CAL, Enrique : Nacionalisme radical i marxisme : D'Estat Català al Partit Català - Proletari. Comunicació al I Col·loqui de "Recerques". Barcelona, setembre de 1974.

JACKSON, Gabriel : La República española y la guerra civil. 1931-1939. Princeton University Press. México, 1967.

JORDAN, Francisco : La dictadura del proletariado. Editado por el grupo redactor de "Espartaco". Madrid, 1920.

JUTGLAR, Antoni : Ideologías y clases en la España Contemporánea. Aproximación a la historia social de las ideas. II tomos. EDICUSA. Madrid, 1968-1971.

KRIEGER, Annie : Les Internationales ouvrières (1864-1943). Presses Universitaires de France. París, 1966.

KRUPSKAIA, N. : Recuerdos de Lenin. Prólogo de Juan Andrade. Ediciones Nosotros. Madrid, 1930.

LACROIX, Henri (GARCIA LAVID, Francisco) : Qué son los comités de fábrica. Ediciones Comunismo. Madrid, 1931.

LACROIX, Henri (GARCIA LAVID, Francisco) : Qué es la unidad sindical. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

LAMBERET, Renée : Mouvements ouvriers et socialistes (Chronologie et bibliographie). L'Espagne (1750-1936). Editions Sociales. París, 1953.

LAZITCH, Branko : Los partidos comunistas de Europa. 1919-1955. Instituto de Estudios Políticos. Madrid, 1961.

LENIN, V.I. : Obras escogidas en tres tomos. Instituto de Marxismo-Leninismo del CC del PCUS. Editorial Progreso. Moscú, 1970.

LEWIN, Moshé : El último combate de Lenin. Ed. Lumen. Barcelona, 1970.

LORENZO, César M^a : Les anarchistes espagnols et le pouvoir (1868-1969). Editions du Seuil. París, 1969.

LOZOVSKI, A. : La unidad sindical internacional. Historia y posición actual del problema. Vda. de A. G. Izquierdo. Madrid, 1925.

La lucha por la bolchevización del Partido. Cómo el grupo sectario ha preparado su lucha contra la I.C. y el P.C. de España. Bolaños y Aguilar, S.L. Madrid, s.a.

Les llicons de la insurrecció d'octubre. Resolució del Comitè Central del Bloc Obrer i Camperol. Federació Comunista Ibèrica. Barcelona, 1935.

MALEPAKIS, Edward : Reforma agraria y revolución campesina en la España del siglo XX. Ed. Ariel. Barcelona, 1971.

MARIE, Jean-Jacques : El trotskismo. Ed. Península. Barcelona, 1972.

MARINE, Enrique : El momento de España visto por... Alba, Alvarez, etc. Ed. M. Aguilar. Madrid, 1933.

MARX, K.; ENGELS, F. : Revolución en España. Prólogo, notas y traducción de Manuel Sacristán. Ed. Ariel. Barcelona, 1970.

MARTINEZ ALIER, J. : Burguesía débil o burguesía fascista : la España del siglo XX. Comunicació al I Col.loqui de "Recerques". Barcelona, setembre de 1974.

MARTINEZ FRAILE, Raimundo : La Revolución Rusa vista por "Solidaridad Obrera" durante 1917. Tesis de Licenciatura. Universitat de Barcelona-Facultat de Filosofia i Lletres. Setembre de 1972.

MAURIN, Joaquín : El sindicalismo a la luz de la Revolución Rusa (Problemas que plantea la Revolución Social). Ed. por "Lucha Social". Lleida, (1922).

MAURIN, Joaquín : El Bloque Obrero y Campesino. Origen. Actividad. Perspectivas. Ed. Cénit. Barcelona, 1932.

MAURIN, Joaquín : La revolución española. De la monarquía absoluta a la Revolución socialista. Cénit. Madrid, 1932.

MAURIN, Joaquín : Hacia la segunda revolución. El fracaso de la República y la insurrección de Octubre. Gráficas Alfa. Barcelona, 1935.

MAURIN, Joaquín : Revolución y contrarrevolución en España. Ruedo Ibérico. París, 1966.

MIRAVITLLES, Jaume : Crítica del 6 d'Octubre. Amb un comentari de Lluís Companys. Publicacions Acer. Barcelona, 1935.

MIRÓ, Fidel : El anarquismo, los estudiantes y la revolución. Prólogo de Diego Abad de Santillán. Editores Mexicanos Unidos. México, 1969.

MOLINS I FABREGA : U.H.P. La Revolució Proletària d'Asturies. Ed. Atena. Barcelona, 1935.

MOLA, E. : Lo que yo supe... Memorias de mi paso por la Dirección General de Seguridad. Librería Bergua. Madrid, 1933.

MOLAS, Isidre : El sistema de partits polítics a Catalunya. (1931-1936). Edicions 62. Barcelona, 1972.

MORATO, Juan José : El Partido Socialista Obrero Español (Génesis. Doctrina. Hombres. Organización. Desarrollo. Acción. Estado Actual). Biblioteca Nueva. Madrid, 1918.

MORATO, Juan José : Pablo Iglesias Posse. Educador de muchedumbres. Ed. Ariel. Barcelona, 1968.

El movimiento libertario español. Pasado, presente y futuro. Ruedo Ibérico. París, 1974.

MUNIS, G. : Jalones de derrota : promesa de victoria (España 1930-1939). Editorial "Lucha Obrera". México, 1948.

NIN, Andreu : Les dictadures dels nostres dies. Llibreria Catalònia. Barcelona, 1930.

NIN, Andreu : El proletariado español ante la revolución. Biblioteca Proletaria. Barcelona, 1931.

NIN, Andreu : Qué son los soviets. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

NIN, Andreu : Los soviets : su origen, desarrollo y funciones. Cuadernos de Cultura LXV. València, 1932.

NIN, Andreu : Manchuria y el imperialismo. Cuadernos de Cultura III. València, 1932.

NIN, Andreu : Las Organizaciones Obreras Internacionales. Ed. Dédalo. Madrid, 1932.

NIN, Andreu : Els moviments d'emancipació nacional. Biblioteca "El Camí". Edicions Proa. Barcelona, 1935. Segona edició per les Edicions Catalanes de París. París, 1970. Amb pròleg d'Oriol Puigvert i un "Assaig Biogràfic" sobre Nin, de Wilebaldo Solano.

NIN, Andreu : La Revolución de Octubre de 1934, la Alianza Obrera y el Frente Popular. Prefacio de Juan Andrade. Suplemento del núm 172 de "La Batalla". París, 1970.

NIN, Andreu : Los problemas de la revolución española. (1931-1937). Prefacio y compilación de Juan Andrade. Ruedo Ibérico. París, 1971.

NADAL, Jordi; VICENS i VIVES, J.; MARTI, Casimir : El moviment obrer a Espanya de 1929 a 1936 en relació amb la crisi econòmica. "Serra d'Or" (Barcelona), febrer de 1961, p. 28-30.

OLIVER I PUIGDOMENECH, Joan : El semanario comunista "La Batalla" ante la III Internacional. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona-Facultat de Filosofia i Lletres. febrer de 1973.

ORTEGA, Teófilo : ¿Adónde va el siglo? Rusia, Méjico, España. Prólogo de Alvaro de Figueroa (Ex Conde de Romanones). Epílogo de Andrés Nin. Con un ensayo de Angel Pestana. Ed. Dédalo. Madrid, 1932.

PAGES, Joan : La subida al poder de Hitler analizada por la prensa obrera de Barcelona. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Setembre de 1972.

PAGES, Pelai : L'Esquerra Comunista Espanyola (I.C.E.) i

el problema nacional català (1931-1934). Comunicació al I Col·loqui de "Recerques". Barcelona, setembre de 1974.

PAGES, Pelai : Andreu Nin. Su evolución política (1911-1937). Editorial Zero. Bilbao, 1975.

PANTIAGUA, Xavier : La visió de Gaston Leval de la Rússia soviètica el 1921. "Recerques" (Barcelona), nº 3, 1974, p. 199-224.

PAYNE, Stanley G. : La revolución española. Ed. Ariel. Barcelona, 1971.

PEIRATS, José : Los anarquistas en la crisis española. Ed. Alfa. Buenos Aires, 1964.

PEIRATS, José : La CNT en la revolución española. 3 toms. Ruedo Ibérico. París, 1971.

PEREZ I BARO, Albert : Els "feliços" anys vint. Memòries d'un militant obrer 1918-1926. Ed. Moll. Ciutat de Mallorca, 1974.

PEREZ SOLIS, Oscar : El Partido Socialista y la acción de las izquierdas. Imp. y Lib. Vda. de Montero. Valladolid, 1918.

PEREZ SOLIS, Oscar : A propósito de un pleito. Trayectoria de la Confederación Nacional del Trabajo. Biblioteca Internacional. Madrid, s.a. (1926).

PEREZ SOLIS, Oscar : Memorias de mi amigo Oscar Perea. Compañía Ibero-Americana de Publicaciones, S.A. Madrid-Barcelona-Buenos Aires, s.a.

PESTAÑA, Angel : Informe de mi estancia en la URSS (Documento para la Historia obrera). Ed. Zyx. Madrid, 1968.

PESTAÑA, Angel : Consideraciones y juicios acerca de la Tercera Internacional (Segunda parte de la Memoria presentada al Comité de la Confederación Nacional del Trabajo). Ed. Zyx. Madrid, 1970.

POULANTZAS, Nicos : Fascismo y dictadura. La Tercera Internacional frente al fascismo. Siglo veintiuno de España editores, s.a. Madrid, 1973.

RABASSEIRE, Henri : España, crisol político. Ed. Proyección. Buenos Aires, 1966.

RAMA, Carlos M^a : La crisis española del siglo XX. Fondo de Cultura Económica. México, 1960.

RAMA, Carlos M^a : Ideologías, regiones y clases sociales en la España Contemporánea. Ediciones de Nuestro Tiempo. Montevideo, 1963.

RAMA, Carlos M^a : Revolución y fascismo en el siglo XX. Ed. Palestra. Montevideo, 1962.

La Révolution espagnole (1936-1939). Supplément à "Etudes Marxistes", n° 7-8.

ROSAL, Amaro del : Los Congresos Obreros Internacionales en el siglo XX. De 1900 a 1950. Ed. Grijalbo. México, 1963.

ROSAL, Amaro del : Cincuentenario del PCE. Anécdotas y recuerdos. "Nuestra Bandera" (Madrid), n° 66, cuarto trimestre 1970-primer trimestre 1971, p. 41-50.

ROUSSEL, Jacques : Les enfants du prophète. Histoire du mouvement trotskiste en France. Spartacus. Paris, s.a.

SARRIA, Joan de : L'experiència de l'Estatut d'Autonomia del 1932. Club del Llibre Català. Ciutat de Mèxic, 1972.

SERGE, Victor : Mémoires d'un révolutionnaire 1901-1941. Ed. du Seuil, Paris, 1951.

SERRANO PONCELA, Segundo : El Partido Socialista y la conquista del poder. Prólogo de Luis Araquistain. Ediciones "L'Hora". Barcelona, 1935.

SOLANO PALACIO : La revolución de octubre. Quince días de comunismo libertario en Asturias. Ed. "El luchador". Barcelona, 1935.

SUAREZ, Andrés (IGLESIAS, Ignacio) : Un episodio de la revolución española : el proceso contra el POUM. Ruedo Ibérico. Paris, 1974.

Thèses, manifestes et résolutions adoptés par les I, II, III et IV Congrès de l'Internationale Communiste (1919-1923). Textes complets. Bibliothèque Communiste. Librairie de Travail, Juin 1934. Réimpression en facsimilé Ed. Maspero. Paris, - 1972.

THOMAS, Hugh : La guerre d'Espagne. 2 toms. Robert Laffont. Paris, 1971.

TROTSKI, León : El Bolchevismo ante la guerra y la paz del mundo. Traducción y prólogo de Vicente Hay. Editorial Cervantes. València, 1919.

TROTSKI, León : Una parte de la verdad de la guerra. Los -
tratados secretos (1914-1917). Documentados publicados por
_____ en funciones de Comisario de negocios extranjeros de
la República socialista de Rusia, y comentarios de la "Union
of Democracie control", de "The Herald" y del "Comité pour
la reprise des relations internationales", con un prólogo
de Mariano GARCIA CORTES. Tip. Torrent y Compañía. Madrid,
1919.

TROTSKI, León : Terrorismo y comunismo (el anti-Kautsky).
Versión castellana de Gabriel León Trilla. Biblioteca Nue
va. Madrid, 1920.

TROTSKI, León : ¿Adónde va Inglaterra? Europa y América?.
Madrid, 1927.

TROTSKI, León : Mis peripecias en España. Editorial Espa
ña. Madrid, 1929.

TROTSKI, León : La revolución desfigurada. Versión caste
llana de J.G. Gorkin. Ed. Cénit. Madrid, 1929.

TROTSKI, León : Mi vida. Ensayo autobiográfico. Traducción
del alemán por W. Rocas. Ed. Argis. Madrid, 1930.

TROTSKI, León : Como hicimos la revolución. Imp. Moderna.
Madrid, 1930.

TROTSKI, León : La situación real en Rusia (La plataforma
de la oposición). Prólogo de Andrés Nin. Editorial Apolo.
Barcelona, 1931.

TROTSKI, León : Historia de la revolución rusa (La revolu
ción de febrero). Ed. Cénit. Madrid, 1931.

TROTSKI, León : La revolución española. Publ. Teivos. Madrid, 1931.

TROTSKI, L. : De Octubre rojo a mi destierro. Ensayos. Zoila Ascasíbar. Madrid, 1931.

TROTSKI, L. : La revolución española y sus peligros. Ediciones Comunismo. Madrid, 1931.

TROTSKI, L. : El plan quinquenal. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

TROTSKI, L. : El último plato del cocinero Stalin. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

TROTSKI, L. : Alemania, clave de la situación internacional. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

TROTSKI, L. : ¿Y ahora? ¿Quién vencerá en Alemania : el fascismo o el comunismo?. Ediciones Comunismo. Madrid, 1932.

TROTSKI, L. : Historia de la revolución rusa (La revolución de octubre). Imp. Argis. Madrid, 1932.

TROTSKI, L. : La revolución española. Prólogo de Juan Andrade. Editorial Fénix. Madrid, 1933.

TROTSKI, L. : Diálogo con un obrero socialista a propósito del frente único defensivo contra el fascismo alemán. Ediciones Comunismo. Madrid, 1933.

TROTSKI, L. : La révolution permanente (1928-1931). Ed. Gallimard. París, 1963.

TROTSKI, L. : Escritos sobre España. Recopilación de Juan Andrade y José Martínez. Ruedo Ibérico. París, 1971.

TERMES, Josep : Repercussions de la revolució d'octubre a Catalunya. "Serra d'Or" (Barcelona), desembre de 1967, p. 37-43.

TUÑON DE LARA, Manuel : La España del siglo XX. Librería Española. París, 1966.

TUÑON DE LARA, Manuel : Historia y realidad del poder (El poder y las élites en el primer tercio de la España del siglo XX). EDICUSA. Madrid, 1967.

TUÑON DE LARA, Manuel : Introducción a la historia del movimiento obrero. Ed. Nova Terra. Barcelona. Barcelona, 1969.

TUÑON DE LARA, Manuel : El movimiento obrero en la historia de España. Ed. Taurus. Madrid, 1972.

VILLAR, Pierre : La guerra de España de 1936 en la historia contemporánea de España. Intento de orientación y problema de fuentes. "Història i Societat" (Barcelona), 1975, p. 5-32.

VILA, José M^a : Los soviets. Precedido de una carta prólogo de Oscar Pérez Solís. Ed. L'Estampa. Barcelona, 1926.

ABREVIATURES D'ARXIU I BIBLIOTEQUES

- A.H.M.B. : Arxiu Històric Municipal de Barcelona.
- A.M.R. : Arxiu Municipal de Reus.
- B.C. : Biblioteca de Catalunya (Barcelona).
- B.N.M. : Biblioteca Nacional de Madrid.
- B.L.N.L.L. : British Library Newspaper Library de Londres.
- B.D.I.C.N. : Biblicteque de Documentatio International
Contemporaine de Nanterre.
- D.J.A. : Documentació Juan Andrade.
- D.F.C. : Documentació Francesc de Cabo.
- E.D.I.-PARIS : Etudes et Documentation Internationales de
Paris.
- H.M.M. : Hemeroteca Municipal de Madrid.
- I.E.I. : Institut d'Estudis Ilerdenses.
- I.I.S.G.A. : Internationaal Instituut voor Sociale Geschie-
denis d'Amsterdam.

P R I M E R A P A R T

**ANTECEDENTS HISTORICS : DESENVOLUPAMENT DELS CORRENTS
COMUNISTES A ESPANYA FINS A FINALS DE LA DICTADURA DE
DE PRIMO DE RIVERA (1917-1930)**

C A P I T O L I

REPERCUSSIONS DE LA REVOLUCIO RUSSA EN EL MOVIMENT OBRER
ESPANYOL : FRACCIONALISME DINS EL P.S.O.E. I CREACIO DEL
PARTIT COMUNISTA

La victòria de la revolució bolxevic d'octubre de 1917 i el nou plantejament estratègic que aquesta suposà pel proletariat mundial -tant a nivell doctrinari com en quant a - les diverses tàctiques de la lluita de classes- obriran en les files de les organitzacions obreres espanyoles més in- portants un sòl profund que, amb el temps, i com succeí a la resta dels països europeus, canviarien qualitativament - el panorama organitzatiu del moviment obrer. Obviament, les organitzacions obreres més afectades a Espanya seran el Partít Socialista Obrer Espanyol - juntament amb la UGT - i la Confederació Nacional del Treball.

Dins el PSOE i la UGT les primeres discrepàncies serio

ses -que ja feien preveure el trencament posterior- sorgiren arrel de la I Guerra Mundial, en haver de fixar el socialisme espanyol la posició davant la contesa bèl·lica de 1914-1918; i anteriorment, quan després de la "Setmana Tràgica" de Barcelona, el PSOE entraria a formar part, el 7 de novembre de 1909, d'una conjunció republicano-socialista que es mantindria, no sense resistències, fins a 1919. Aquests dos fenòmens, causes d'agudes polèmiques dins el PSOE, condicionaria les posicions oficials del Partit -que, per altra banda, no es poden entendre aïlladament, prescindint de la línia que fixava la II Internacional- i provocaria la creació de nuclis radicalitzats, com a reacció contra els primers brots de reformisme sorgits dins la socialdemocràcia.

Per una banda, ja en octubre de 1912, Pérez Solís, García Cortés y Largo Caballero havien atacat durament en un Congrés del PSOE la permanència dins la conjunció republicano-socialista; i, en abril de 1914, després de la derrota a Catalunya de lerrouxistes i republicans nacionalistes, coaligats en l'anomenat "Pacte de Sant Gervasi" per a participar a les eleccions a diputats de març, la Federació Socialista Catalana a través del seu portantveu, la Justícia Social, abogava també pel trencament definitiu de la conjunció (1). El mes de juny, el IV Congrés de la Federació aprovava per unanimitat una proposició adreçada al Congrés Nacional del PSOE, en el mateix sentit (2).

L'inici de la guerra mundial dividí així mateix les files socialistes espanyoles, en una àrdua polèmica que, plantejada també a nivell internacional, caracteritzaria definitivament el reformisme del socialisme europeu, i, entroncaria, canviant, però, els termes de la polèmica, en la posició que calia adoptar durant la revolució russa (3).

Les notícies dels esdeveniments russos de 1917 que

arribaven a Espanya eren molt confuses i, si bé en el mes de febrer tota la premsa democràtica acollí entusiàsticament la caiguda del tsarisme i l'ascensió de Kerenski, no succeí el mateix quan en el mes d'octubre els bolxevics, encapçalats per Lenin i Trotski, iniciaren la revolució que havia d'abocar en la creació del primer Estat proletari del món(4).

Ja als pocs dies de la victòria bolxevic El Socialista mostrava la seva preocupació pel fet de que el nou govern de Rússia intentés una pau per separat, i qualificava els seus ideals com a "inoportuns" (5). Malgrat tot no es pogué evitar, per part de la direcció socialista, l'ambient d'eufòria col·lectiva que imperà entre els ambients socialistes (6). Cal recordar que 1917 havia estat l'any de les Juntes militars de defensa, de l'Assemblea de Parlamentaris i de la vaga general revolucionària d'agost, moviments que feren sotregar els fonaments polítics de la monarquia i la pròpia estabilitat del règim capitalista espanyol (7). La radicalització d'amplies masses obreres durant aquest any esdevindria, doncs, a causa de la confluència d'una sèrie de fenòmens, entre els quals cal destacar els diversos canvis polítics que es produeixen a Rússia.

A partir de mitjans de 1918 la simpatia mostrada per la revolució russa es manifestà, dins el socialisme espanyol, com un corrent polític molt definit, que més tard prengué el nom de "tercerista", referit als partidaris de la III Internacional. El dia 6 d'agost de 1918 s'inicià la publicació de Nuestra Palabra, que durant tot 1918 i 1919 havia de propagar l'adhesió del PSOE als ideals de la neixent República dels Soviets. Dels col·laboradors del setmanari destaquen ja futurs dirigents del comunisme hispànic: Virginia González, José Verdes Montenegro, Mariano

García Cortés -que n'era director-, Manuel Cordero, Luis Mancebo, César Rodríguez González -fill de Virginia-, Ramón Lamonedá, Rafael Millà, etc., alguns dels quals, però, o no es separaren mai del PSOE o més tard hi tornarien(8). La Joventut Socialista de Madrid es mostrà també fervent defensora de la Revolució russa i fou l'única organització espanyola que s'adherí a la Conferència de Zimmerwald (9).

A finals de 1918 i principis de 1919 havien de sorgir, encara, a Madrid altres publicacions que demostrin quin fou el pes i la influència bolxevic a Espanya. El 19 de desembre de 1918 s'editaria, com a número únic, El Soviet, l'editorial del qual era prou significatiu :

"La perseverancia y tenacidad de los bolchevikis rusos dió al traste con todas las injusticias del gran ex Imperio moscovita. Menos consistente el Imperio de los Borbones, no ha de resistir al empuje de los bolchevikis españoles.

A los intelectuales, a los obreros, a todos, en fin, que trabajan y sufren es a quienes corresponde la obra de liberación. Nuestra vida es de ellos, es para ellos. Si hay que sacrificarla por la causa de la Justicia, prontosestamos a perderla" (10).

I a principis de gener de 1919 suboficials expulsats de l'exèrcit, a causa de la seva participació a les Juntes de Defensa, editaren el periòdic La Chusma Encanallada, exponent de l'eufòria, però que en el fons demostrava una profunda confusió ideològica (11). Encara cal esmentar el quinzenal La Batalla, editat a Astúries per Jesús Ibáñez (12); i el setmanari La Internacional, caracteritzat per Tuñón de Lara com l'òrgan de premsa més important en favor de la III Internacional. Inicià la publicació el 18 d'octubre de 1919 i fou dirigit inicialment per Fabra i Ribas, substituït en 1921 per Nuñez de Arenas. García Quejido n'era l'administrador (13).

Finalment, la creació a Madrid, en 1919, del Grup d'Estudiants Socialistes actuaria dins les Joventuts com a l'incentiu més combatent a favor del corrent internacionalista. Amb la incorporació de joves intel·lectuals, el Grup, presidit per Eduardo Ugarte, aconseguiria desplaçar, en desembre de 1919, en un Congrés de la Federació, a l'antiga direcció nacional molt lligada al sector reformista del Partit i ben aviat el periòdic de les Joventuts Renovación -influenciat fins aleshores per Andrés Saborit- esdevindria el portantveu més vigorós i intransigent de la III Internacional (14).

La fundació de la III Internacional actuaria, en efecte, com a detonador de les contradiccions dins el PSOE. La ruptura dels bolxevics russos amb la fracció majoritària de la socialdemocràcia europea s'havia consumat ja a la Conferència de Zimmerwald (1915), on Lenin i Trotski es quedaren en minoria, en defensar el criteri de que la guerra mundial havia de utilitzar-se per a propiciar, en cada un dels països bel·ligerants, una guerra civil interna que acabaria amb la organització capitalista de cada país. Triomfà, però, la posició social-patriòtera de la qual Kautsky en fou especial portantveu. Les primeres manifestacions d'oberta reticència envers la revolució russa consagraren definitivament la ruptura, que anà acompanyada del progressiu esllavissament de la II Internacional i del bloqueig a què els països aliats sotmeteren a la URSS.

Aquesta conjuntura internacional desfavorable -malgrat els intents revolucionaris de centre Europa, ofegats en sang, més d'una vegada, per la pròpia socialdemocràcia- i la necessària solidaritat internacional que precisava el nou règim, en el moment en què s'iniciava la guerra

civil, obligaren a Lenin i Trotski a convocar, pels dies 2 al 6 de març de 1919, un Congrés internacional dels partits obrers revolucionaris, del qual neixaria la Internacional Comunista (15).

La lluita que emprengueren els socialistes espanyols partidaris de la revolució russa, a partir d'aquest moment, per tal de què el PSOE s'adherís al nou organisme internacional, perduraria durant tot 1919, més quan els reformistes estaven intentant, per tots els medis, la reconstrucció de la II Internacional que donés, almenys, l'aparença d'unitat i cohesió al moviment socialista europeu que estava molt lluny de conservar. El corrent "tercerista" havia guallat ja en l'Executiu del Partit on Daniel Anguiano, Nuñez de Arenas i Virginia González eren declarats terceristes; s'anava guanyant a caps importants del Partit, com Torralba Beci; i, sens dubte, les Joventuts, entre les que destacaven Juan Andrade, Luis Portela, Merino Gracia, etc., mantenien una actitud que difícilment acceptaria una transacció en aquest punt.

Així les coses, del 9 al 16 de desembre de 1919 es reuneix a Madrid el Congrés extraordinari del PSOE que havia de decidir la postura a adoptar enfront la III Internacional. Després de llargs debats en pro i en contra del nou organisme, el Congrés es pronunciava, per 14.010 vots contra 12.497, pel manteniment dins la II Internacional fins que aquesta celebrés el proper Congrés, amb l'objectiu de donar-li temps d'unificar-se amb la III. Si en el proper Congrés —que havia de celebrar-se a Ginebra— no s'havia assolit la unificació, el PSOE s'adheriria llavors a la Internacional Comunista (16).

Aquesta decisió, que els terceristes acceptaren, sempre confiant en aconseguir la majoria, no fou pas ben aco-

llida per les Joventuts. Els joves dirigents del Comitè Nacional de les Joventuts començaren a exasperar-se per la lenitud dels vells, i estaven disposats a no retardar més la creació de la secció espanyola de la III Internacional, tal i com demostraren en el Congrés de la Federació del mateix mes de desembre.

En gener de 1920 succeiria un fet que havia de condicionar i determinar el desenvolupament posterior del socialisme espanyol. Es tracta de la visita que feren Borodin i Roy -delegats de la Tercera Internacional que es dirigien cap a Moscou, procedents de Nova York- a Madrid, amb el mandat de proposar la constitució del Partit Comunista d'Espanya. Segons sembla, Borodin s'entrevistà primer amb García Cortés, Merino Gracia, Nuñez de Arenas, Anguiano i Virginia González -que acabaven de constituir-se en Grup pro-Tercera Internacional-, i més tard, Anguiano i García Cortés els posaren en contacte amb el Comitè Nacional de les Joventuts Socialistes i el propi Merino Gracia, Juan Andrade, Vicente Arroyo, Gonzalo Sanz, Rafael Millà, Angel Pumarega i algun més. "La idea -escriu Juan Andrade- fué aceptada fácil e inmediatamente por el Comité Nacional de las JJSS, tanto más porque coincidía con su propósito, que sólo retrasaba el temor de las dificultades económicas para mantener un órgano propio y la propaganda. Ante la promesa de una ayuda financiera, la decisión fué aceptada sin vacilación" (17).

Durant els primers mesos de 1920 la tasca de les JJSS, molt influenciades pel Grup madrileny d'estudiants socialistes, anà encaminada a la transformació de les Joventuts en Partit Comunista. S'ha escrit que aquesta transformació es feu d'una manera democràtica, durant la celebració d'una Assemblea nacional de les Joventuts Socialistes a la Casa del Poble de Madrid (18). Juan Andrade, pe-

re, un dels pocs protagonistes vius d'aquest esdeveniment històric, ho ha explicat, recentment, d'una altra manera molt diferent :

"Fue lo que pudiéramos llamar un verdadero golpe de Estado del Comité Nacional de las Juventudes, con el asentamiento, claro está, de la mayoría de los militantes. Puestos de acuerdo todos los integrantes del CN, menos dos, a los que se eliminaba de las reuniones, y la totalidad el comité de la organización de Madrid, se adoptó la resolución secreta de transformar la Federación de JJSS en Partido Comunista Español. El CN comunicó esta decisión a todas las secciones por medio de una "carta cerrada", que sólo debían abrir en una fecha determinada, que se les comunicaba en la circular adjunta, para "conocer y discutir una proposición del Comité Nacional". La fecha señalada era la del 15 de abril de aquel año 1920. Al abrir la carta en el plazo indicado, las secciones se encontraron con que la Federación se convertía en el Partido Comunista Español.

Se invitaba a continuación a todas las secciones de España de las Juventudes, a que se transformasen en Agrupación del Partido Comunista Español, y los Comités de las Juventudes en Comités de las Agrupaciones. Y al mismo tiempo se comunicaba que "Renovación" se titularía en lo sucesivo "El Comunista", órgano del Partido Comunista Español. Todas las secciones respondieron favorablemente al llamamiento. Aparte de algunas excepciones, los partidarios adultos de la III Internacional no se incorporaron al nuevo partido, en espera del regreso de los delegados que habían ido a Moscú, y con la esperanza de ganar la mayoría de los militantes. Por eso en su origen, el Partido Comunista Español fue un partido de jóvenes" (19).

El primer Comité Nacional del Partit Comunista Espanyol quedà constituït de la següent manera : Secretari General, Merino Gracia; Secretari adjunt, Luis Portela; vocals : José Illescas, Eduardo Ugarte, Emeterio Chicharro, Ricardo Marín, Rito Esteban, Tiburcio Pico i Juan Andrade, qui també actuava de director de El Comunista (20). Altres

membres fundadors foren, amb diversitat, però, d'importància, Vicente Arroyo, Angel Pumarega, Gonzalo Sanz, Fernández Castillo, Rafael Millà, Antonio Buendía i probablement Dolores Ibárruri (21). I decidiren ja enviar un representant, Merino Gracia, al II Congrés de la Internacional que havia de celebrar-se a Moscou.

D'aquesta manera neixia el Primer Partit Comunista Espanyol, amb una gran dosi d'entusiasme juvenivol, no exempt d'agressivitat dialèctica, i amb fortes reticències envers els "terceristes", a causa de la seva tàctica que els joves començaven a qualificar d'oportunistes.

Després del Congrés extraordinari de desembre, el PSOE havia de decidir, en una segona ocasió, la seva adhesió a la Internacional Comunista. El nou Congrés es celebraria el 19 de juny de 1920, i, a través dels delegats que hi assistiren, desseguida es feu notar una tendència majoritària a favor dels "terceristes": García Quejido, Anguiano, Isidoro Acevedo, García Cortés, Nuñez de Arenas, etc. Malgrat tot, el Congrés no havia de decidir res encara, ja que, si bé 8.269 vots es manifestaren a favor del ingrès en la III Internacional, en contra de 5.016 vots negatius i de 1.615 abstencions, aquesta decisió estava condicionada a un viatge que una comissió representada per les dues tendències havia d'efectuar a la URSS per a informar-se de la situació en aquest país: Daniel Anguiano i Fernando de los Ríos foren els designats (22).

Així, mentre el Partit Socialista actuava profundament dividit per una contradicció que ben aviat esdevindria antagònica, el Partit Comunista Espanyol, a través del seu òrgan de premsa El Comunista, iniciava la seva tasca propagadora, tant a nivell polític com sindical. En el primer aspecte destaquem els mitings de propaganda que ce

lebrava sobretot "¡Por solidaridad con Rusia! ¡Contra Polonia blanca! ¡Contra la intervención aliada en Rusia!" (23). I en el terreny sindical, cal fer esment de les posicions que sostenia, en quant crearan de bon principi una sèrie de prevencions en les dues centrals sindicals espanyoles -UGT i CNT- i hipotecaran, en mesura, la posterior tasca de captació i introducció dins ambdós aparells sindicals. En un article editorial de El Comunista, després de criticar durament el reformisme de la UGT, es mostrava contrari a la creació de nous sindicats, ja que "en los viejos sindicatos reformistas y apegados a las soluciones conservadoras es donde hay que combatir en pro de los procedimientos intransigentes y revolucionarios" (24). Més endavant, però, Juan José Gómez sostenia la tesi de la unificació sindical, que a Espanya passava per la fusió de la UGT i la CNT, "aceptando lo que unos y otros tengan de bueno y añadiendo lo que falta a ambos, y nosotros podemos darles una ideología elevada, objetiva, y un plan de ataque estudiado con base amplia y de resultado infalible (...) En suma : dar a los Sindicatos la amplitud posible para matar el gremialismo, y fecundarlo con el ideal comunista es nuestra misión; después habremos de aplicarnos a la creación de los Consejos de fábrica y taller, invirtiendo el orden natural porque a los líderes no les gustan los Consejos, y habrá que eliminarlos a ellos antes" (25). D'aquesta manera s'apuntava la desaparició dels sindicats i la seva substitució per altres organismes fàcilment identificables amb els soviets (26).

Finalment, en aquest primer període d'existència del Partit Comunista Espanyol cal assenyalar la celebració, en març de 1921, del seu primer Congrés, on foren elegits pel Comitè Central Gonzalo Sanz, Merino Gra

cia, Rafael Millà, Vicente Arroyo, Angel Punarega, A. Buendía, J. Ramos, Juan Andrade i Eduardo Ugarte (27).

Mentrestant s'havia celebrat ja el II Congrés de la Internacional Comunista i havien tornat a Espanya Daniel Anguiano i Fernando de los Ríos, amb els respectius informes elaborats -contradictoris- per sotmetre al Partit Socialista, sobre la situació a la Unió Soviètica, i les condicions imposades per la Internacional per poder ésser admesos al si del nou organisme. A partir del 15 de gener de 1921 -data en que es reuneix el Comitè Nacional del PSOE per discutir els dos informes- fins al Congrés d'abril del mateix any, s'obriria la crisi definitiva dels socialistes, en quant les dues posicions esdevindrien irreconciliables en un moment en què la decisió respecte a la III Internacional no es podria ajornar més.

En una reunió del Comitè Nacional (en gener) la tendència tercerista es trobà en minoria, però un mes més tard rebé l'adhesió d'altres membres que no estaven encara segurs de donar un pas que comportaria gairebé inevitablement la ruptura. Ambdues postures aprofitarien les tribunes de premsa de què disposaven -La Internacional els terceristes, i El Socialista els reformistes- i tots els seus recursos propagandístics per poder assolir el recolzament de la majoria del Partit en el proper Congrés. Aquest inauguraria les seves sessions el dia 9 d'abril de 1921 i com a primer punt de l'ordre del dia hi havia la qüestió de la Internacional. Els debats foren llargs i en ocasions tumultuosos. Pablo Iglesias havia enviat al Congrés una carta en la que sollicitava es votés la postura de Fernando de los Ríos, amb el consegüent refús a les 21 condicions de la Tercera Internacional, tot amenaçant, d'una manera velada, amb l'escissió, si no es feia així. Fernando de los Ríos exposà el

seu informe i fou recolzat per Besteiro, Saborit i Largo Caballero. Defensaren la incorporació a la Tercera Internacional Anguiano, Victoria González, Isidoro Acevedo, Roberto Alvarez i Ramón Lamonedá. Finalment, el dia 13 s'arribà la votació final : 8.808 vots es mostraren a favor de la reconstrucció de la II Internacional, 6.094 per l'adhesió a la Internacional Comunista i 205 restaren a l'espectativa (28). Immediatament d'acabat el recompte de vots i conegut el resultat, Oscar Pérez Solís pujà a la tribuna i llegí, en nom de la trentena de delegats partidaris de la III Internacional, una declaració de principis en la que feien constar la seva separació del Partit Socialista (29). A continuació García Quejido anuncià que la majoria del Comitè Executiu -composta per ell mateix, Anguiano, Nuñez de Arenas, Lamonedá i César Rodríguez González- abandonaven també el Congrés. Tots junts anaren al local de la Escuela Nueva i constituïren aquell mateix dia el Partit Comunista Obrer Espanyol.

EL PARTIT COMUNISTA ESPANYOL I EL PARTIT COMUNISTA OBRER ESPANYOL FINS A LA SEVA UNIFICACIÓ : FUNDACIÓ DEL PARTIT COMUNISTA D'ESPANYA

D'aquesta manera, a partir del mes d'abril de 1921 existien a Espanya dos partits comunistes. El Partit Comunista Obrer Espanyol (PCOE) nomenà desseguida una comissió organitzadora composta per Virginia González, Antonio García Quejido, Daniel Anguiano, Eduardo Torralba Beci, Manuel Nuñez de Arenas, Luis Mancebo i Evaristo Gil (30); i donà instruccions precises als seus partidaris perquè procurassin l'adhesió de les seves respectives Agrupacions,

o en cas de no aconseguir-ho, creessin Agrupacions comunistes. Així, Perezagua pogué arrastmar a més de 500 militants de Bilbao i la majoria del Sindicat miner, mentre que la Federació Socialista d'Astúries quedava totalment dividida. Per altra banda, el Congrés de la Federació de Joventuts -que s'havia reconstruït-, celebrat després del del PSOE, acordava per 3.181 vots contra 440 ingressar en el PCOE (31).

La creació del Partit Comunista Obrer Espanyol crearia un enfrontament amb el primer Partit Comunista Espanyol. El partit dels joves, òbviament, no podia veure amb bons ulls la creació d'un altre partit que es declarés partidari de la III Internacional, quan ells ja portaven un any d'existència, i desseguida acusaren als membres del nou partit d'oportunistes, centristes, neocomunistes i fins i tot de pseudocomunistes. Se'ls acusava de vells reformistes inassimilables, i de què eren incapaces d'adaptar-se a la nova situació revolucionària del moviment obrer. "Declaráramos nuestra incompatibilidad total con ellos", escriu Juan Andrade (32). Era un argument important també el fet de què l'únic partit comunista reconegut per la III Internacional fos el Partit Comunista Espanyol. Els joves comunistes no havien perdonat als vells la seva dilació d'un any en separar-se del enquilosat Partit Socialista (33).

Per la seva banda, els dirigents del PCOE -que editaven, a partir del dia primer de maig de 1921, el setmanari La Guerra Social en substitució de La Internacional-intentaren, des d'un primer moment, iniciar negociacions de cara a la unificació dels dos partits, però sense perdre la seva independència orgànica. Contaven, en relació al PCE, d'una base obrera més ampla, tant numèricament com geogràficament.

Les negociacions s'iniciaren en el mes de maig de 1921 i, almenys fins a meitat de juny continuaren de manera que podia preveure's una propera unificació. Efectivament, El Comunista de l'11 de juny de 1921 publicava dues notes del PCOE i del PCE molt optimistes en aquest sentit (34).

Malgrat tot, desseguida es trencaren les negociacions. Segons sembla els dirigents del PCE posaven com a condicions la revisió de les llistes d'afiliats, l'expulsió d'algun dirigent del PCOE, i exigien controlar els dos terços del Comitè Nacional i la redacció del periòdic, etc. (35). Altra vegada esclataria una lluita oberta, i el PCE reiniciaria els seus atacs contra el PCOE, agafant, com a justificació i motiu la delegació que aquest enviaria al III Congrés de la Internacional, que havia de celebrar-se el mes de juliol de 1921.

Sembla ésser que el Comitè Executiu de la III Internacional envià invitacions per a participar al Congrés als dos partits, així com a la CNT. Però no és gens probable -com suposa Tuñón de Lara (36)- que també vingués un delegat, car, lògicament, aquest hagués impedit la reproducció dels atacs. Les delegacions nomenades pels dos partits estaven formades per César Rodríguez González, José Rojas, Virginia González, Evaristo Gil i Torralba Beci, pel Partit Comunista Obrer; i Merino Gracia, Angel Pumarega, Rafael Millà, Gonzalo Sanz i Joaquín Ramos, pel Partit Comunista Espanyol. Les suspicàcies que despertà aquesta paritat numèrica en les files dels darrers provocà un furibund article de Merino Gracia datat a Berlín, el 14 de juny, en el que tornava a explicitar la caracterització política que el PCE conferia als dirigents del PCOE, alhora que mostrava una viva simpatia per la representació cenetista i fixava els pressupòsits del seu propi partit. Ens sembla

interessant reproduir-ne alguns fragments:

"En realidad, dos novedades pueden señalarse en lo que respecta a España: la asistencia de una delegación de los escisionistas del viejo PSOE, hoy comunistas obreros, y el cambio de criterio con que asisten a este tercer Congreso mundial los sindicalistas españoles, que cada vez se separan más del anarquismo clásico como teoría de lucha contra la sociedad capitalista. Podemos, pues, afirmar, que la delegación sindicalista a este tercer Congreso actuará en un terreno teórico y práctico de franca aproximación al comunismo marxista, dando al olvido la actuación vacilante y de pretendida oposición de principios con que en el segundo Congreso actuó Angel Pestaña. En este sentido podemos afirmar que la Tercera Internacional ha ganado a su gran causa a los mejores elementos del sindicalismo español, fenómeno análogo al que se ha producido en Francia.

La delegación neocomunista, o de los centristas españoles, que después de la escisión se han llamado comunistas obreros, aunque en sí no revista una gran importancia, la tiene como síntoma de la total descomposición del socialismo reformista español. Ignoramos qué cuestiones graves, qué motivos ni qué objeciones podrán presentar al Ejecutivo de la Tercera los líderes del centrismo español para justificar una escisión de personas, sin inteligencia alguna con nuestro Partido Comunista, y como pretendiendo ignorar la existencia de éste. Muy habituados se hallan los compañeros rusos a casos como el de España. Ni es el primero ni ha revestido características especiales. A la actuación de Anguiano en Moscú se sumará la de algún otro delegado tan falto de razones para justificar lo injustificable como sobrado de argucias y distinguos.

Nuestro Partido, finalmente, asiste a este tercer Congreso con la satisfacción del deber cumplido y con el firme propósito de fundamentar en Moscú las bases de una fuerte acción comunista en España uniéndonos a los sanos elementos comunistas revolucionarios en la ideología, en las palabras y en los hechos.

El centrismo español adolece de todos los defectos de los demás Partidos análogos en Europa. Un considerable lastre reformista y burocrático,

huído de la derecha socialista, pretende vegetar cubierto con el ropaje comunista. Para ellos, el problema de la Internacional es un problema de etiqueta o de rótulo. La perezosa evolución intelectual de las grandes masas proletarias les permite utilizar su influencia para orientar a éstas hacia el camino verbalista clásico que en nada se diferencia del viejo burocratismo socialista. Para despertar a éstas, para obligarlas a pensar y a incorporarse a una lucha diaria por los ideales revolucionarios, es por lo que nuestros Partidos plantearían vivamente y en todos los países la crítica de personas y de actitudes, completando esta lucha ideológica con las exclusiones. De este modo la discusión llega a los más pasivos e indiferentes, y, si bien en un principio el cambio a los viejos y prestigiosos luchadores, hoy reformistas, nos atraiga odios y nos reste masa, poco a poco la experiencia de la lucha diaria va atrayéndonos los nuevos elementos sanos que han de tomar parte en las luchas definitivas.

Nuestro Partido Comunista va, pues, a este tercer Congreso como fué al segundo. Firme en su ideología, en su táctica y en sus decisiones. Lo que hemos combatido en España, lo combatiremos allí, seguros de nuestra actitud y de su eficacia. Por lo demás, en Moscú no se hacen milagros, y los que van conservadores y reformistas vuelven reformistas y conservadores. Adaptar la etiqueta no es cambiar el contenido.

Aunque el centrismo español esté lleno de reformistas y de líderes volubles capaces de todas las versatilidades, no deja de tener algún elemento sano a quien la polémica abrirá los ojos y le hará acabar por donde debió haber empezado: por buscar su puesto en el Partido Comunista Español. En cuanto a los sindicalistas, todo hace suponer que se hallan en el terreno de unión con la Rusia revolucionaria; si ello fuera así, las delegaciones del comunismo español en Rusia podrían hacer una labor gigantesca para el futuro revolucionario español.

En esta ocasión veremos claramente hasta dónde llega por parte de algunos la aceptación de las veintiuna condiciones" (37).

El III Congreso de la Internacional Comunista inició sus sesiones el día 3 de julio, y pocos días después,

des de Moscou mateix, un altre delegat del Partit Comunista Espanyol, Rafael Millà, enviava una crònica en la que comentava amb els següents termes la participació del PCOE en el Congrés :

"Los centristas españoles tienen una brillante representación en Moscú. Han seleccionado de entre sus mejores unos pocos y los han enviado aquí para demostrar a los rusos y a todo el mundo que también ellos son gente en eso de empresas arriesgadas.

Desde que llegaron a Moscú los del PCO sólo debió atormentarles una idea : cómo atraerían hacia ellos la admiración de las gentes. Por fin dieron con el medio, que no era ni más ni menos que pronunciar un discurso sensacional en el Congreso. Y como lo pensaron lo hicieron !No son ellos decididos, que digamos, para estas cosas de hablar.

Pero había de ser en un asunto en el que ellos pudieran epatar por sus trabajos revolucionarios, y este asunto no podía ser otro que el sindical, pues de haberlo intentado en el debate sobre táctica política, no les hubiera podido resultar tan magnífico, porque ellos, en estas cuestiones, todavía tienen cierta confusión.

Y, efectivamente, llegado el debate sobre las relaciones de la Internacional Comunista y la Internacional Sindical y táctica en la lucha contra Amsterdam, fué el momento solemne.

Torralba sube a la tribuna entre una expectación general. Cuando el presidente (Gernari) anuncia que va a hablar un representante del Partido Comunista Obrero de España, la delegación del K.A.P.D. (Partido Comunista Obrero Alemán) ocupa en su pleno sus asientos, pues se trataba de un Partido que se apelaba como ellos y, seguramente, ocuparía la misma posición de extrema izquierda. El orador dijo, sobre poco más o menos : "Nosotros estamos contra toda modificación esencial de la tesis del Segundo Congreso, pues eso es lo que se conoce en España, y vaciarlo sería echar a perder el trabajo de nuestros Grupos Rojos Sindicales durante todo un año y sembrar la confusión.

"En España, los comunistas tenemos el deber de apoderarnos de la Unión General de Traba-

dores, que, aún cuando está dirigida por socialistas reformistas, tiene un espíritu PROFUNDAMENTE MARXISTA. En cambio, la Confederación Nacional del Trabajo no tiene nada de marxista, pues toda su ideología es anarquista y sindicalista.

"Por el trabajo de nuestros Grupos Rojos hemos logrado conquistar para el comunismo a algunos Sindicatos, la Federación de Metalúrgicos y el Sindicato Minero Asturiano, uno de los organismos más fuertes de España.

"Nuestro Partido apenas lleva dos meses de existencia, pues antes fué fundado el Partido Comunista Español, con quien haremos la fusión, ya que de él no nos separan más que ligeras diferencias.

"Nosotros ofrecemos que pronto habrá en España un gran frente revolucionario y que la UGT quizás sea arrancada a los reformistas en el próximo Congreso de este organismo".

Cuando se hizo la traducción al alemán del sensacional discurso y los del KAPD se enteraron de lo que había dicho Torralba, no sabían salir de su asombro, así como el resto del Congreso.

Delegados del KAPD nos decían después a los del Partido Comunista Español : "Pero, ¡cómo!, nosotros creíamos que se trataba de un Partido de extrema izquierda, como nosotros nos llamamos en Alemania, y hemos visto que estos hombres son tan de derecha como los independientes alemanes".

Otros nos decían : "¿Qué entienden estos hombres por espíritu marxista en las masas, cuando afirman que éstas lo poseen si están dirigidas por socialistas reformistas?".

Los de más allá nos interrogaban : "estos camaradas, ¿quieren pasar por comunistas en España?" El asombro fué general y el éxito definitivo. Creemos que el presidium acordó el afiche del discurso y la delegación del P.C.O. hacer una copiosa edición en los cuatro idiomas oficiales de la Tercera Internacional.

Cuando nosotros dábamos explicaciones a quienes nos interrogaban y les decíamos los antecedentes del P.C.O. y sus líderes más caracterizados exclamaban como al final de las comedias : "¡Ahora lo comprendemos todo!" Y se marchaban sonriendo.

Pero los centristas todavía no consideraban decisivo para su causa la intervención de Torrallba en el Congreso. Había que hacer algo más, por que aquello había salido un poquito desigual.

Y pensaban en sus huestes juveniles. Era preciso que el voto deliberativo en el Congreso Internacional de las Juventudes fuera para ellos; pero eso de que el PCE triunfase también en eso, sería demasiado. Había que informar al Comité Ejecutivo Juvenil que en España no había más Juventudes comunistas que las del PCO, que la existencia de las del Partido Comunista Español era pura fantasía. Pero cuando el Ejecutivo Juvenil resolvió lo contrario y les admitió sólo con voz consultiva se quedaron de una pieza. Decididamente en Moscú les habían conocido y su viaje no había de ser ciertamente el Jordán que les lavase de culpas pasadas.

Y es que en política todas las faltas se pagan tarde o temprano" (38).

Malgrat tot, i a desgrat de què en l'interior els atacs del PCE contra els "comunistes obrers" continuaven amb la mateixa agressivitat (39), el Comitè Executiu de la Internacional Comunista aconseguí fer posar d'acord a les dues delegacions perquè reiniciessin altre vegada negociacions per arribar a la unificació. En una carta de Souvarine al Comitè Director del Partit Comunista francès, datada a Moscou el 28 de setembre de 1921, informa que la unificació entre els dos partits espanyols es produirà ja molt aviat (40).

Efectivament, el Comitè Executiu de la Internacional havia designat a un delegat perquè el representés a les negociacions. Aquest seria Antonio Graziadei, diputat comunista italià. Graziadei arribava a Madrid el dia 4 de novembre per la tarda, en un moment en què la repressió del govern contra els comunistes era molt dura, a causa de la campanya que aquests portaven a terme contra la guerra del Marroc (41). Gairebé tot l'Executiu del P.C.E. estava em-

presonat i el seu òrgan de premsa El Comunista suspès. Per aquesta raó les negociacions es portaren a terme de forma tripartita i secreta, nomenant cada partit un sol delegat amb plens poders. El PCE designà a ~~Manuel~~ Sanz, qui, segons opinió d'Andrade, no era el més adequat, però que havia d'atendre's a les instruccions que rebia des de la presó (42). Nuñez de Arenas representà al PCOE. Les negociacions s'iniciaren el dia 7 de novembre i duraren fins el dia 14, data en què es signà l'acord. Foren molt lentes i va costar molt arribar a l'entesa mútua. Graziadei havia d'entrevistar-se amb representants dels dos partits per tal de què les negociacions no fracassessin. Pel PCOE parlà amb García Quejido, Virginia González i altres que no anomena; i pel PCE amb Ugarte i Andrade, que havia sortit de la presó dies després de l'arribada de Graziadei (43). Els punts de fricció més importants foren el referent a les exclusions exigides pel PCE i que afectaven a Acevedo, García Cortés, Anguiano i Pérez Solís, i al de la representació en el Comité Nacional, que el PCE considerava fonamentals. El PCOE, per la seva banda, es negava a acceptar a Juan Andrade a la direcció del nou òrgan de premsa, a causa de què s'havia distingit especialment en la campanya contra els dirigents del PCOE. La intransigència inicial s'anà suavitzant. La qüestió de les exclusions, finalment, s'abandonà "por amor a la fusión"; i en quant a la representació numèrica, foren designats nou membres del PCE i sis del PCOE, d'acord amb la normativa presa en el segon Congrés de la Internacional que conferia una representativitat numèrica més àmplia als grups comunistes inicials (44). En quan a l'òrgan de premsa del partit unificat s'adoptà el nom de Claridad -que posteriorment es canvià pel de La Antorcha- i es decidí que la direcció la tindria Rafael

Millà, amb dos redactors en cap de les dues tendències : Nuñez de Arenas i Juan Andrade. A més s'editaríen també els següents periòdics : Nueva Aurora, El Comunista Balear, El Campesino Rojo, Juventud Andaluza, Aurora Roja -que seria dirigida des d'Astòries per Isidoro Acevedo- i La Bandera Roja -dirigida per Redondo- (45). El Secretari General del Partit seria Rafael Millà (46). Finalment es decidí que els acords serien transitoris fins a la celebració del Primer Congrés, convocat per març de 1922.

A La Antorcha del 23 de desembre de 1921 sortirien publicades les bases de fusió dels dos partits, i un article - Apostillas a las bases - firmat pels delegats dels dos partits, en el que Nuñez de Arenas i Gonzalo Sanz relataven les seves impressions sobre les negociacions i mostraven un gran optimisme pel futur del nou partit (47).

LES PRIMERES DISSIDÈNCIES DINS EL PARTIT COMUNISTA D'ESPANYA I LA SEVA EVOLUCIO FINS A LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

En realitat, però, quan va sortir aquest número de La Antorcha s'havien reiniciat ja les discrepàncies. En efecte, immediatament després de la fusió cinc membres del Comitè Nacional procedents del PCE començaren a identificar-se completament amb els dirigents del PCOE. I ja en el primer número de La Antorcha, que apareix el dia 2 de desembre, Merino Gracia critica durament la tàctica de l'antic Partit Comunista Espanyol. Dos dies després el Comitè Central celebra una reunió per decidir si el Partit ha de participar a les properes eleccions municipals i amb la oposició de Eduardo Ugarte, Emeterio Chicharro, Angel

Pumarega i Juan Andrade, es decideix la participació electoral (48).

A partir d'aquest moment els quatre membres de l'Executiu esmentats entren en oberta contradicció amb el Comitè Central, i en el mes de gener de 1922 llancen un manifest als afiliats al partit on, tot atacant la política seguida pel Comitè Central, exposen la seva postura. En aquest manifest, després de fer unes breus referències històriques sobre la política del PCE i sobre la fusió, acusen al Comitè Central d'estar copat per la tendència centrista procedent del PCOE, que condemna al Partit a la inactivitat, - doncs l'únic tipus d'activitat que esporta a terme és la publicació de La Antorcha.

Quant a la participació electoral creuen que "on va lancer tout le parti dans une lutte électorale sans d'abord l'organiser, sans déterminer ses méthodes de propagande et d'agitation. Cet accord est un genre de putchisme électoral, puisqu'on va lancer le parti dans une lutte pour laquelle il n'est pas du tout préparé. Et l'on essaie de justifier cette absurdité en prétextant le principe de la conquête des masses.

Nous nous opposerons à ce que le parti engage des actions de ce genre sans posséder une organisation adéquate et sans déterminer méthodes de lutte à employer. Nous savons qu'on voudra nous faire passer pour des antiparlementaristes. Nous acceptons les décisions du Deuxième congrès international communiste sur l'action parlementaire, mais nous nous opposerons avec toute l'énergie possible à la réalisation dangereuse et sans réflexion du Comité central" (49).

Acusen a la direcció del Partit de mandanirisme, pel

fet de no haver deixat exposar les seves posicions a La An-
torcha i proclamen que es constitueixen en Grup Comunista -
 espanyol, amb l'objectiu d'obligar al partit a seguir en la
 pràctica les directrius de la Internacional Comunista, i de
 treballar perquè el PCE estableixi el treball polític obli-
 gatori per a tots els afiliats i per aconseguir l'expulsió
 de tots els elements semi-reformistes, arribistes i inac-
 tius (50).

La reacció del Comitè Central davant el manifest fou
 determinant: expulsà als quatre membres de l'Executiu, a-
 cusant-los de fer una tasca fraccional, i d'indisciplina.
 Deixant pel primer Congrés del Partit les sancions a què
 s'els havia de sotmetre. En el mateix mes de gener Ugarte,
 Chicharro, Pujarega i Andrade escrivien dues cartes, una
 al delegat de la III Internacional, Graziadei, i l'altre
 a Zinoviev, com a president del Comitè Executiu de la I.C.,
 en les que recorrien contra les sancions. En la carta adre-
 cada a Zinoviev explicitaven les acusacions contra el Comi-
 tè Central en els següents punts:

"1. La décision du Comité central de prendre
 part à la dernière lutte électorale a nui au
 parti, comme l'Exécutif peut (le) constater en
 examinant les conditions objectives de la ques-
 tion et le résultat des élections.

2. Le Comité central n'a pas intervenu dans
 le problème de la situation des mineurs d'Astu-
 rias, qui concerne une masse de 30.000 mineurs
 et dans lequel s'est posée la question de la -
 nationalisation des mines.

3. Le Comité central n'a pas appuyé directe
 (ment) ni indirectement la lutte que les éle-
 ments syndicalistes révolutionnaires de la Con-
 fédération National(e) du Travail maintiennent
 en défense de l'Internationale syndicale rouge.

4. Le Comité central a abandonné pendant --
 tout ce temps le travail d'organisation de la
 lutte communiste dans les organisations syndi-
 cales.

5. Le Comité central n'a point intervenu dans la situation provoquée par la crise gouvernementale du mois de janvier, crise que dura plusieurs jours et qui créa un état d'agitation nationale.

6. Le Comité central n'a essayé de réaliser - aucun acte public contre la continuation de la guerre du Maroc, ni contre la conduite policière et gouvernementale contre le prolétariat, ni de propagande communiste.

7. Le Comité central n'est pas capable de faire un journal, organe du parti qui parvienne aux grandes masses; au contraire, La Antorcha, organe central, mène une vie précaire parce qu'il ne répond pas aux besoins et aspirations des masses ouvrières.

8. Le Comité central hésite devant l'application de la tactique du front unique." (51).

I negaven que haguessin format el Grup Comunista espanyol per a provocar una escissió en el Partit, que la seva actitud contra les eleccions obeís a un antiparlamentarisme de principi i que s'haguessin indisciplinat contra la Internacional (52).

De totes maneres, la influència del Grup oposicionista damunt el Partit era molt escassa i en el Primer Congrés del nou P.C.E., celebrat del 14 al 19 de març de 1922, els quatre membres de l'Executiu foren sancionats a romandre - durant un any separats dels càrrecs que ocupaven, tot esperant la decisió suprema que prenguéss l'Executiu de la Internacional. Alhora el Congrés havia designat un altre Comitè Central amb membres com García Quejido (secretari general), Ramón Lamóneda (secretari de l'interior), Virginia González (secretari femení), Antonio Malillos (secretari sindical) i Nuñez de Arenas (53).

Els sancionats no acceptaren, malgrat tot, la decisió del Congrés. Presentaren la seva dimissió del Partit

i fondaren una "Unió de Cultura Proletària" que afirmava el seu acatament a la línia de la Internacional i la seva fidelitat a l'ideal comunista, sense intentar, tal com passa de relleu Humbert-Droz, atreure's altres militans ni provocar l'escissió (54). La seva postura era merament de protesta contra la sanció presa pel Congrés, a l'espera del què decidís la Internacional.

Poc temps després del Congrés, arribava a Espanya, delegat pel Comitè Executiu de la Internacional Comunista, Jules Humbert-Droz, secretari de la Internacional pels països llatins, amb la missió de solucionar el conflicte creat en el partit. La posició d'Humbert-Droz per resoldre el conflicte va partir, des del primer moment, de dos principis: per una banda, de la disciplina necessària que havia d'existir dins el partit per evitar el fraccionalisme i les escissions, principi que els oposicionistes no havien tingut en compte en cap moment. Per l'altre, de la pròpia postura dels oposicionistes en relació a la Internacional, que no permetia dubtar de l'adhesió sincera del grup als fonaments ideològics, tàctics i estratègics del comunisme. Així arbitrà una fórmula que, si bé considerava que s'havien de castigar els actes de indisciplina, permetia el retorn dels oposicionistes al partit, sota les següents condicions:

"1. Maintien de la décision de congrès, leur supprimant le droit de faire partie des comités jusqu'au prochain congrès, comme sanction contre les actes d'indiscipline et spécialement pour avoir quitté, comme ils l'ont fait le parti.

2. Engagement à ne récidiver en aucun cas à former une fraction au sein du parti.

3. Dissolution ou sortie de l'Union culturelle prolétarienne.

4. Engagement à s'abstenir à l'avenir de toute polémique personnelle et insultante au sein du parti et de ses organes.

5. Déclaration par laquelle les démissionnaires regrettent le tort fait au parti par leurs dernières polémiques injurieuses.

6. Abandon d'une attitude critique purement négative à l'égard de la majorité, et, au contraire, effort constant de collaboration loyale dans le sens de propositions positives d'ordre politique" (55).

La resolució fou aprovada juntament amb el Comitè Central del Partit Comunista d'Espanya i donava vint-i-quatre hores als dimissionaris per acceptar o refusar el veredict de la Internacional. En cas de refusar-lo serien considerats definitivament exclosos de la Internacional Comunista, i, si l'acceptaven, Humbert-Droz es comprometia a discutir amb ells les qüestions d'ordre polític del partit espanyol. El dia 18 de maig de 1922, Humbert-Droz escrivia al Presidium de la Internacional transmetent-li els acords a què s'havia arribat, i, entre altres qüestions, afirmava que només un dels dimissionaris havia acceptat les condicions; dos les havien refusat i el quart havia dit que respondria més tard (56).

D'aquesta manera es resolgué -encara que fos conjunturalment- el fraccionalisme dins el PCE, si bé la crisi seguiria latent durant molt de temps. La composició heterogènia del Partit, tant en el que respecte a l'edat -factor important en un partit acabat de néixer i, per tant, sense una tradició històrica-, com a les diverses posicions polítiques dels seus dirigents, determinades per la pròpia evolució dels esdeveniments, menaria a una progressiva desintegració del partit, agreujada més tard per la implantació de la Dictadura de Primo de Rivera.

Un dels fets més importants que provocarien durant aquesta època una nova crisi organitzativa, de trascendència posterior, foren els incidents que tingueren lloc

durant la celebració del XV Congrés de la UGT, en novembre de 1922, i en el que resultà mort l'obrer socialista Manuel González Portillo. S'ha escrit força sobre aquests fets, però no s'ha donat encara una versió historiogràfica, desapasionada i objectiva, potser per la pròpia confusió en que es desenvoluparen. Era la primera vegada en que intervindrien, en Congrés ugetista, delegats comunistes representats de sindicats controlats per ells, i malgrat que es preveïa una forta tensió durant les sessions, ningú suposava que les diferències acabessin amb sang. La narració dels fets és molt simple: el Congrés s'inicià el dia 19 de novembre i l'endemà, després del parlament d'Oudegeest, representant de la Federació Sindical Internacional d'Amsterdam (la Internacional Sindical Socialista), es creà un tumult en el pis de dalt de la Casa del Poble, i sonaren uns trets que provocaren la mort de l'obrer socialista esmentat. Fets que aprofitaren els socialistes per inculpar l'assassinat als comunistes.

Es molt possible, però, que la direcció del PCE no tingués coneixement de que els enfrontaments armats responguessin a una preparació prèvia. Un testimoni d'excepció, Juan Andrade - a qui haurem de citar encara moltes vegades - ha explicat així els preparatius del Congrés ugetista per part del PCE:

"Se celebró en Los Madrazos una reunión de todos los delegados para establecer un plan de intervención en el Congreso. Yo era delegado, - con otros que no me acuerdo, de Profesiones Liberales (creo que se llamaba así el sindicato - que fundó Arenas). Estaban designados como delegados extranjeros Oudegeest (...) y Jouhaux, a cuyos discursos se acordó contestar. Se me designó a mí para responder al primero y a Arenas para hacerlo al segundo. Pasados tantos años, - ahora me pregunto porque se me asignaría a mí -

para una función tan importante, sin tener yo ninguna significación sindical y habiendo entre los delegados veteranos de la actuación sindical. Debí ser para que hubiera uno procedente del PCE y otro del PCOE. Se tomaron otra serie de acuerdos de organización; se sospechaba que las discusiones serían muy agresivas, pero nada más. No creo que ninguno de nuestros delegados estuviera armado, porque se estaba lejos de pensar que sería necesaria un arma. Me acuerdo que yo estaba hasta que ocurrieron los hechos al lado de Perezagua, que tenía un bastón con el cual golpeaba la mesa de vez en cuando - haciendo gran ruido, pero no pasaba más". (57)

La violència desencadenada en el Congrés sembla que procedia de l'Agrupació comunista de Bilbao, que dirigia José Bullejos, Secretari del Sindicat Miner de Biscaia, i que en el nord s'havia enfrontat més d'una vegada amb els socialistes. Efectivament, al Congrés assistiren un bon nombre de delegats de Bilbao, entre els quals hi havia Francisco García Iavid, delegat del Sindicat del ram de la Construcció de Biscaia, del que era secretari general (58). Andrade arriba a afirmar que el Partit desconeixia la presència a Madrid dels delegats bilbains i - que tot havia estat organitzat per Bullejos (59).

El cert és que la mort de l'obrer socialista fou molt ben explotada per la direcció de la UGT, que acusà d'assassinat als comunistes, i que feu aprovar al Congrés una resolució en la que s'expulsava de la UGT a tots els delegats qualificats com a comunistes, i, consegüentment, als sindicats que controlaven (60). En la sessió de l'endemà dels fets, el dia 21, el servei d'ordre va carregar contra la minoria comunista, maltractant a Marino García, i expulsant-la del local amb els crits de "¡Asesinos, fuera!" (61).

A partir d'aquest moment fins a la instauració de la Dictadura primorriverista (13 de setembre de 1923), el Partit Comunista d'Espanya hagué d'afrontar tres situacions que reflexen la influència real del comunisme espanyol i la pròpia situació interna del Partit, en vigílies de la proclamació de la Dictadura. La primera fou les eleccions legislatives que es celebraven el 24 d'abril de 1923. El Partit Comunista presentà candidatura a Madrid, Biscaia i Astúries, els tres nuclis més importants que controlaven. A Madrid presentà a García Quejido, Isidoro Acevedo, Oscar Pérez Solís, Ramón Lamóneda, Nuñez de Arenas i José Mª Viñuela (la immensa majoria procedents del PCOE). García Quejido aconseguí 2.476 vots mentre que el que n'aconseguí menys en tingué 1.335. A Biscaia i Astúries també aconseguí uns dos milers de vots, fet que posa de relleu que en el cas del Partit Comunista el nombre de vots corria paral·lel a la base real de la militància. En aquest moment, el PC dirigia al País Basc el Sindicat Miner i les Cases del Poble de Bilbao, Gallarte, Somorrostro, Artuella i Galdames, i la de Sant Sebastià. A Astúries tenia influència en el Sindicat Miner que en algun moment arribà a controlar (62). A Madrid en posseïa entre els metal·lúrgics i dirigia l'Associació General de Dependents de Comerç, Indústria i Banca, que el 13 de març de 1923 s'unificaria amb el Sindicat de Dependents de l'Alimentació (63). També controlava la Federació de Societats Obreres de Pontevedra (64).

Amb aquest còmput de forces, el dia 8 de juliol de 1923 es reuneix a Madrid el II Congrés del Partit, en una situació política molt delicada. Per una banda, la crisi motivada pel desastre d'Annual, en la guerra del Marroc, i les crítiques a l'actuació dels militars feia preveure

un canvi radical que no tardaria a produir-se. Per l'altra, la situació interna del Partit, que no havia pogut superar les diferències entre els dos sectors que l'integraven, posava en perill la seva feble unitat. Per aquesta raó la Internacional designaria altra vegada a Humbert-Droz per a intentar la conciliació tan difícil entre les dues tendències. En l'Informe que envià, des de París, al Comitè Executiu de la IC, acabat el Congrés, posava de relleu, en principi, que si bé numèricament el Partit havia conservat els seus efectius, en relació al darrer Congrés, la seva situació es mantenia estacionària, a causa de factors d'ordre extern -com la repressió que sofria el moviment obrer en general- i d'ordre intern. Entre aquestes -assenyalava: 1) La utilització del terrorisme com a arma política, sobretot en la seva lluita contra el socialisme; 2) la insuficiència de treball polític; 3) manca d'estructura organitzativa; 4) manteniment de la crisi interna(65).

Sobre la crisi interna apuntava no solament la derivada de les antigues pugnes entre els dirigents dels dos partits originaris, sinó, en aquest moment ja, la postura d'oposició que prenién els membres procedents de la CNT, que sindicalment treballaven dins la central anarcosindicalista, i que començaven a organitzar-se en Federacions del Partit Comunista (66). Així, aquestes consideraven que el Partit Comunista subestimava la importància del moviment sindicalista i del treball de penetració dins la CNT; mentres que ells també subestimaven, sempre segons Humbert-Droz, la importància de la UGT i el treball en els medis socialistes. D'aquesta manera en el Congrés s'oposaren a les directrius del Comitè Central -però no d'una manera homogènia- el grup madrileny procedent de l'antic Partit Comunista Espanyol, la Federació de València -dirigida per

Arlandis- i la Federació de Biscaia amb Oskar Pérez Solis. I la oposició assolí la majoria.

Després dels debats, en els que uns i altres defensaren les seves postures, el Congrés prengué els següents — acords:

"1. Le parti continue dans la ligne politique antérieure approuvée et précisée par le Quatrième congrès mondial.

2. Il intensifie son action politique.

3. Il voue une attention plus grande que par le passé au travail dans les milieux de la CNT.

4. Il renforce sa discipline intérieure.

5. Il crée deux postes permanents rétribués: secrétaire général et directeur du journal (vu les finances mauvaises, un seul fonctionnera immédiatement).

6. Les luttes intérieures cessent et tous s'efforcent de concourir au travail constructif du parti.

7. Un Comité central de concentration est formé dans lequel on nomme les camarades les plus capables pour le travail, sans distinction de tendances. Après élaboration commune de la liste, la tendance oppositionnelle a cinq sièges et l'ancien Comité central 10" (67).

Així el Comitè Nacional designat estigué format per Cesar Rodríguez Gonzáles (secretari general), Luis Portela (secretari de l'interior), José Baena (secretari internacional), Feliciano Alonso (secretari agrari), Ramón Lamoneda (secretari sindical), Joaquín Ramos (secretari administratiu), Maria Mayorga (secretari femení), i com a vocals: Vicente Arroyo, José Rojas, Torralba Beci, Vicente Calaza, Gonzalo Sanz, Carlos Romero, José Barón i Juan Andrade, també director de La Antorcha (68).

El Congrés ha estat interpretat per formes molt diverses per la historiografia i també per homes que hi actuen com a protagonistes. Mentres Andrade considera que fou

"el verdadero Congreso de fusión, y que restableció el sentido de la unidad y la responsabilidad en el Partido" (69); Bullejos ha dit que no tingué " ni por la calidad de sus debates, ni por los acuerdos tomados, la importancia que debiera, dada la excepcional gravedad de los acontecimientos próximos. Por ello no tuvo resonancia en los medios -- proletarios y democráticos" (70); Tuñón de Lara, per la seua banda, gairebé silencià l'existència del Congrés (71); Comín Colomer, després d'afirmar que "lo más esencial de la reunión fue la designación de nuevo Comité Central", dona una llista de components del nou Comitè Central totalment equivocada (72); i en la Història oficial del Partit Comunista d'Espanya es posen de relleu les crides que feu el Congrés per la unitat i el front únic proletari (73).

Mentres es celebrava el Segon Congrés del PCE, s'estava produint al País Basc una vaga de miners que, iniciada en el mes de juny havia de tenir unes conseqüències i una fi de extrema violència, i que entronca amb els medis que utilitzava el Comitè Regional de Biscaia del Partit Comunista, amb la important fracció dirigida per Bullejos.

A mitjans del mes d'agost de 1923, es va produir una radicalització del plantejament inicial de la vaga a causa de la intransigència de la patronal, en negar-se a restablir els salaris i l'horari de treball vigents en 1922, reivindicats pels miners. En aquesta radicalització el Partit Comunista hi jugà un paper important, per la posició de les forces productives organitzades, fins al punt que la direcció envià a Bilbao a Ramon Lamonedà (74). Després d'una concentració d'uns 20.000 miners a Bilbao, convocats pel Partit, com a mesura de força, la Casa del Poble de Bilbao i el Sindical Miner de Biscaia varen declarar la vaga general revolucionària --boicotejada pels socialistes i especialment per Indalecio Prieto des de les columnes de El Liberal-,

que desseguida es manifestà en forma d'enfrentaments armats i petites batusses. El dia 23 d'agost la situació arribà al seu cènit quan nombrosos efectius de la guàrdia civil rodajaren la Casa del Poble de Bilbao, on els dirigents sindicals estaven reunits per decidir la continuació de la vaga. L'intens tiroteig creuat entre els comunistes i la guàrdia civil desembocà en diversos morts i ferits -entre els darrers Oscar Pérez Solís- i en la detenció de nombrosos militants del PGE.

El desenllaç final de la vaga, però, no es pot considerar aïllat, com única conseqüència d'una situació conflictiva molt tensa. Entronca directament amb els esdeveniments del Congrés de la UGT a Madrid i amb d'altres que ja s'havien produït a Biscaia, no només entre membres del PC i la policia i guàrdia civil, sinó sobretot entre aquells i els socialistes (75). I tots els testimonis més fefaents fan recaure la responsabilitat en la tàctica terrorista que emprava Bullejos. Andrade, que arribà a Bilbao l'endemà dels esdeveniments, delegat pel Comitè Executiu, ha escrit que - "pude recoger la opinión de la mayoría de los militantes - que se manifestaban contra los métodos de violencia que organizaba Bullejos. Y entre los que se expresaban más indignados figuraban Solís, Carro, Fresno. Ahora bien, lo que pasaba era que Solís no atacaba francamente estos métodos - en el interior. Yo también conocía a los muchachos que constituían el grupo bullejista: Galleguín, Lerri, Expósito, y efectivamente eran excelentes muchachos llenos de entusiasmo y muy abnegados. También formó parte del grupo García Lavid(...)" (76); i que malgrat que el Comitè Executiu del Partit condemnava aquests mètodes, no tenia altre solució que mostrar la seva solidaritat públicament (77).

Andrade que havia de fer un informe dels fets pel Comitè Executiu, s'allotjà a casa de Francisco García Lavid

(78), i la seva actuació per evitar un esclavissament del Partit al País Basc fou decisiva. Efectivament, la vega va continuar i com ha hagut de reconèixer el propi Bullejos "contribuyó mucho a ello y a mantener la moral de los huelguistas, la presencia y actuación en Bilbao de Juan Andrade" (79).

No passarien molts dies, però, en què la situació política del país, donés un tomb molt brusc. El dia 13 de setembre Primo de Rivera implantaria, des de Catalunya, - una dictadura militar, i el Partit Comunista d'Espanya - entraria en una nova fase en la que difícilment sortiria del seu estat de gestació que en aquells moments encara - el caracteritzava, i en la que les dissidències prendrien un caràcter polític totalment irreconciliable.

NOTES

- (1) Veure l'article d'Andreu NIN : El Partido Socialista ante la crisis republicana. Es preciso romper la Conjunción a "La Justicia Social" (Reus), 18 d'abril de 1914.
- (2) "La Justicia Social", 4 de Juliol de 1914 : El IV Congreso de la Federación Socialista Catalana. Remeto també a la meua tesi de llicenciatura Andreu Nin. Su evolución política (1911-1937), p. 53-55.
- (3) La polèmica oberta en les files socialistes espanyoles entorn la guerra mundial pot seguir-se a través de les obres de MORATO : Pablo Iglesias Posse, educador de -- muchedumbres, p. 142, i El Partido Socialista Obrero (Genesis. Doctrina. Hombres. Organización. Desarrollo. Acción. Estado Actual), p. 283 i següents. També a TUÑÓN DE LARA: Introducció a la història del moviment -- obrer, p. 204, i El movimiento obrero en la historia -- de España, p. 519-528.
- (4) Una mostra de la postura de la premsa democràtica en relació a la revolució russa durant 1917 la dóna el -- diari barceloní "La Publicidad".
- (5) Citat per COMIN COLOMER: Historia del Partido Comunista de España, I, p. 41-42.
- (6) Un testimoni coetani d'aquest entusiasme el trobem a MORATO: Pablo Iglesias Posse..., p. 168

- (7) Per un estudi dels fets de 1917 vegi's l'obra de LA-COMBA: La crisis de 1917.
- (8) "Nuestra Palabra" (Madrid), 6 d'agost de 1918. Si bé durant 1918 el setmanari es subtitolà "Semanario Socialista", a partir de 1919 passa a denominar-se "Semanario Socialista de la Tercera Internacional".
- (9) ANDRADE: Historia del Partido Comunista Español, p. 4
- (10) "El Soviet" (Madrid), 19 de desembre de 1918. El seu director era Miguel Pascual, i actuava de gerent Miguel Biescas. Entre els seus col·laboradors hi havia Angel Sembalcant, Alfonso Vidal, Xavier Bóveda, Ezequiel Enderiz, Salvador Gofi, etc...
- (11) "La Chusma encanallada" (Madrid), 11 de gener de 1919. En l'editorial d'aquest número únic -Quiénes somos, qué somos y a qué venimos- afirmen que són els sargents -- que dirigien les Junes de Defensa de la classe de tropa, que foren expulsats de l'exèrcit un any abans. Es consideren republicans i revolucionaris, alhora que publiquen diversos articles laudatoris sobre la revolució russa. El seu director era Tomás de la Llave, que fou vicepresident de la Junta de classe de tropa; el -- regent era Jesús Sánchez, i figuren com a redactors -- fundadors Santos Bernal, Restituto Mogrovejo, Primitivo Requena, Florentino Garde, Adrián Escudero i Juan -- Antonio Montero.
- (12) TUÑON DE LARA : El movimiento obrero..., p. 622
- (13) Ibid., p. 623

- (14) ANDRADE : Historia del Partido..., p. 5
- (15) Sobre la III Internacional hi ha una bibliografia nombrosa. Donem només els títols que, a nivell d'informació, ens semblen suficients per aquest període inicial, incluint-hi, però, obres de caràcter més general : COLLE : Historia del pensamiento socialista. VI : Comunismo y socialdemocracia. 1914-1931; DEUTSCHER : Trotsky, el profeta armat (1879-1921); FREYMOND : Contribution à l'histoire du Comintern; KRIEGER : Les Internationales ouvrières (1864-1943); LAZITCH : Los partidos comunistas de Europa. 1919-1955; NIN : Las Organizaciones Obreras Internacionales; ROSAL : Los Congresos Obreros Internacionales en el siglo XX. De 1900 a 1950; i Thèses, manifestes et résolutions adoptés par les I, II, III et IV Congrès de l'Internationale Communiste (1919-1923).
- (16) TUÑON DE LARA : El movimiento obrero en..., p. 624-627 i GOMEZ LLORENTE : Aproximación a la historia del socialismo español (hasta 1921), p. 474-499.
- (17) ANDRADE : Historia del Partido..., p. 7-8
- (18) Aquesta és la versió que dona el grup redactor, presidit per Dolores IBARRURI, de la Historia del Partido Comunista de España, p. 26, seguida fidelment per TUÑON DE LARA : El movimiento obrero en..., p. 635. També COMIN COLOMER : Historia del Partido Comunista..., p. 48-49.
- (19) ANDRADE : Historia del Partido..., p. 8-9

- (20) Ibid. Ibid.
- (21) TUÑON DE LARA : El movimiento obrero en..., p. 635
- (22) Ibid., p. 682-685 ; COMIN COLOMER : Historia del Partido Comunista..., p. 56-61 ; i GOMEZ LLORENTE : Aproximación a la historia..., p. 500-520.
- (23) "El Comunista" (Madrid), nº 14. 28 d'agost de 1920, - anuncia un miting d'aquestes característiques que s'ha via de celebrar el dia 4 de setembre al Teatre de la - Casa del Poble; convocat per l'Agrupació Comunista de Madrid hi intervindrien Emeterio Chicharro, Baldomero Guisado, Manuel Ferreiro, Tibercio Pico, José Illescas, Eduardo Ugarte i José Quijano.
- (24) "El Comunista", nº 14. 28 d'agost de 1920. La Internacional Sindical Roja está en marcha. La verdadera Internacional proletaria.
- (25) Juan José GOMEZ : El comunismo en la organización sindical. "El Comunista", nº 14. 28 d'agost de 1920.
- (26) Emeterio Chicharro en el mateix número de "El Comunista" escriu "que cuando el Partido Comunista constituya los Soviets, de acuerdo con los Sindicatos que estén - conformes, se reconozca al Soviet como única autoridad proletaria para resolver todas las cuestiones que afecten a los trabajadores" (Nuestra misión en los Sindicatos obreros).
- (27) Historia del Partido Comunista de España, p. 27 i TUÑON DE LARA : El movimiento obrero en..., p. 701

- (28) Les actes del Congrés estan recollides a l'obra Congreso Extraordinario del PSOE, 1921 (Nacimiento del Partido Comunista Español); també en parlen la majoria d'obres citades.
- (29) Ibid., p. 116-118.
- (30) TUÑÓN DE LARA : El movimiento obrero en...., p. 709
- (31) Ibid., p. 711.
- (32) ANDRADE: Historia del Partido...., p. 12
- (33) Ibid., p. 11
- (34) "PARTIDO COMUNISTA OBRERO
COMITE NACIONAL
MADRID
APARTADO 873

24 de mayo de 1921

Al Comité Nacional del Partido Comunista Español

Distinguido compañero : Tengo el gusto de comunicaros que la Comisión organizadora del P.C.O., en su sesión de ayer, aprobó la conducta de la Comisión encargada de entrevistarse con vosotros y ratificó los acuerdos.

En espera de vuestra notificación idéntica, para designar los compañeros de la Comisión mixta, queda vuestro y del comunismo,

M. NÚÑEZ DE ARENAS"

"PARTIDO COMUNISTA ESPAÑOL
COMITE NACIONAL
SECRETARIA GENERAL
APARTADO 910
MADRID

8 de junio de 1921

A la Comisión organizadora del Partido Comunista Obrero

Estimados camaradas: Recibimos vuestra atenta carta fecha 24 del mes pasado.

En la sesión celebrada por este Comité Central, con fecha 21 del pasado mayo, dió cuenta de su gestión y - de los acuerdos adoptados con la representación de esa Comisión organizadora, la delegación que en nombre de nuestro partido sostuvo las negociaciones para la unificación de los dos Partidos, siendo aprobados por una nimidad.

En la misma sesión fué designada la Comisión que en nuestro nombre formará parte de la Comisión organizadora del Congreso y que se hizo pública en EL COMUNISTA; pero posteriormente esta Comisión ha sufrido obligadas modificaciones.

Por consiguiente, representarán esta Comisión organizadora del Congreso los compañeros Luis Portela, Gerardo Ibáñez, Juan Andrade, y como suplentes, respectivamente, Vicente Arroyo, Lorenzo Calleja y José Rodríguez Vega.

Os rogamos perdoneis la tardanza en comunicaros los acuerdos del Comité Central de nuestro Partido, que ha obedecido a circunstancias que no os son desconocidas. Con saludos comunistas,

Por el Comité Central :
LUIS PORTELA,
Secretario adjunto"

"El Comunista", nº 50, 11 de juny de 1921.

- (35) TUÑON DE LARA : El movimiento obrero en..., que cita a TORRALBA BECI en el próleg a Tesis y resoluciones - del III Congreso de la IC. Madrid, 1921, p. 16-17.
- (36) TUÑON DE LARA : El movimiento obrero en..., p. 715
- (37) Ramón MERINO GRACIA : Tres delegaciones, "El Comunista", nº 53, 22 de juny de 1921.
- (38) Rafael MILLA : Las planchas del P.C.O. en Moscú, "El Comunista", nº 63, 30 de Juliol de 1921.
- (39) Veure, entre altres, l'article de DANIEL : Los comunistas asturianos. Ante un peligro, "El Comunista", nº 55, 29 de juny de 1921.

- (40) Archives de Jules Humbert-Droz. I. Origines et débuts des partis communistes des pays latins (1919-1923).
P. 75-91. La referència a la situació espanyola a la pàgina 80.
- (41) Cal esmentar que la guerra del Marroc actuaria damunt la situació política espanyola com un factor incisiu que actuaria com a detonador de les contradiccions socials durant la darrera etapa de la Restauració monàrquica; i que el Partit Comunista s'hi havia oposat -i seguiria oposant-s'hi durant la Dictadura- des de la seva fundació, el que li valgué sofrir una constant repressió (veure, sobretot, "El Comunista", nº 61, 23 de juliol de 1921).
- (42) ANDRADE: Historia del Partido...., p. 12
- (43) Archives de Jules Humbert-Droz...., p. 117
- (44) Sobre la fusió entre els dos partits hem seguit el Rapport de A. Graziadei sur la fusion des partis communistes d'Espagne adreçat al Comitè Executiu de la Internacional Comunista i publicat als Archives de Jules Humbert-Droz...., p. 113-131; "La Antorcha", nº 4, del 23 de desembre de 1921, que publica les bases de fusió; i ANDRADE: Historia del Partido...., p. 12-13
- (45) Ibid. Ibid.
- (46) Ibid. Ibid.
- (47) "La Antorcha", nº 4, 23 de desembre de 1921. APENDIX 1.
- (48) Résolution de J. Humbert-Droz sur le conflit intérieur

du Parti Communiste Espagnol, a Archives de Jules Humbert-Droz..., p. 162-168 i a HUMBERT-DROZ : Mémoires - de... De Lénine à Stalin, p. 64-68

- (49) Plataforme de l'Opposition du Parti Communiste Espanol, Archives de Jules Humbert-Droz, p. 131-138. La cita correspon a la pàgina 137.
- (50) Ibid., p. 138
- (51) Le Comité Exécutif du Groupe Communiste espagnol à G. E. Zinoviev, président du Comité Exécutif de l'Internationale Communiste, Archives..., p. 141-145. La cita correspon a la pàgina 143-144.
- (52) Ibid., p. 144-145.
- (53) Historia del Partido Comunista de España, p. 35
- (54) De la Résolution de J. Humbert-Droz..., ja citada, Archives..., p. 166.
- (55) Ibid., p. 167
- (56) J. Humbert-Droz au présidium de l'Internationale Communiste sur la situation du Parti Communiste Espagnol, Archives..., p. 168-170. Finalment es mantingueren dins del Partit Juan Andrade i possiblement Emeterio Chicharro; i s'en separaren Eduardo Ugarte i Angel Pumarega. Hem d'assenyalar la interpretació totalment sectària i antihistòrica que dona TUÑON DE LARA a la crisi : El movimiento obrero en..., p. 720-721.

- (57) Carta de Juan Andrade a Luis Portela. París, 29 de juliol de 1965.
- (58) Anys més tard Francisco García Laviá recordaria -amb ànim de penitent- l'episodi, en demanar el seu reingrès al PSOE. Veure "El Socialista", 29 de setembre de 1933. APENDIX 17.
- (59) Carta de Juan Andrade a Luis Portela. París, 29 de juliol de 1965. És simptomàtic que Bullejos en les seves memòries no parli en cap moment de l'episodi de la Casa del Poble de Madrid. Veure: La Comintern en España. Recuerdos de mi vida.
- (60) La relació de sindicats expulsats es pot consultar a TUÑÓN DE LARA : El movimiento obrero en..., p. 722-723. La majoria eren d'Astúries, Biscaia i Madrid. Els altres de Crevillente, Vigo i Pontevedra.
- (61) Veure l'Informe publicat pels delegats comunistes al Congrés Andrés Martínez, Antonio Malillos, Felipe Sierra, Hilerio Chicharro i Joaquín Ramos a "Vanguardia Mercantil" (Madrid), número extraordinari, 29 de desembre de 1922.
- (62) TUÑÓN DE LARA: El movimiento obrero en..., p. 725 i 733.
- (63) "La Vanguardia Mercantil", nº 2, 30 de març de 1923. Aquest periòdic, d'aparició irregular fins a 1928, - succeiria a "Vanguardia Mercantil" que acaba en el número extraordinari esmentat a la nota 61. El primer - nº apareix el 28 de febrer de 1923 com a "Órgano de los obreros de la Administración y distribución", controlat ja totalment pel Partit Comunista. En el nº 5,

de 10 d'octubre de 1923 hi consta com a director Antonio Malillos -qui seria també més tard l'administrador de "La Antorcha", òrgan del PCE- i com a redactors Andrés Martínez i Joaquín Ramos.

- (64) TUÑON DE LARA : El movimiento obrero en..., p.733
- (65) HUMBERT-DROZ: Mémoires de...De Lénine à Staline, p. 186-192.
- (66) Sobre la influència comunista dins la CNT i el seu desenvolupament organitzatiu en parlem en el següent capítol.
- (67) HUMBERT-DROZ : Mémoires de...De Lénine a Staline, p. 186-192.
- (68) ANDRADE : Historia del Partido..., p. 14. Es tracta de l'única llista completa que hem trobat sobre el -nou Comitè Nacional del PCE.
- (69) Ibid., p. 13
- (70) BULLEJOS : La Comintern en España..., p. 44
- (71) TUÑON DE LARA : El movimiento obrero en..., p. 724.
Hi ha una referència molt breu al Congrés.
- (72) COMIN COLONER: Historia del Partido Comunista..., p. 137-138. La llista de membres del Comitè Executiu que dona és la següent: Secretari general : Oscar Pérez - Solís; Secretari d'organització : José Bullejos Sánchez; Secretari d'agitació i propaganda: Daniel Anguiano Mangado; Secretari sindical : Manuel Adame Misa; -

Vocals : Manuel Hurtado Benítez, Joaquín Maurín Julià, Julián Gómez "Gorkin"; Vicente Arroyo, Rafael Milla y Ramón Martínez Pinillos.

- (73) Historia del Partido Comunista de España, p. 38
- (74) BULLEJOS : La Comintern en España...., p. 39
- (75) Sobre la tàctica terrorista de Bullejos i els enfrontaments armats entre membres del Partit Comunista i del Partit Socialista a Bilbao en parlen testimonis tan diversos com ANDRADE : Historia del Partido Comunista...., p. 16; HUMBERT-DROZ en fa referència en el seu raport sobre el II Congrés del Partit Comunista d'Espanya : Mémoires de...De Lénine à Staline, p. 187 i COMIN COLOMER en la seva Historia del Partido Comunista...., p. 142-148.
- (76) Carta de Juan Andrade a Luis Portela. París, 29 de juliol de 1965.
- (77) ANDRADE : Historia del Partido...., p. 16; i en carta a Pelai Pagès. París, 7 de setembre de 1974.
- (78) Carta de Juan Andrade a Pelai Pagès. París, 7 de setembre de 1974.
- (79) BULLEJOS : La Comintern en España...., p. 40.

C A P I T O L I I

INCIDENCIA DE LA REVOLUCIO RUSSA EN ELS MEDIS CONFEDERALS :

EL FRACCIONALISME DINS LA C.N.T.

**ELS PRIMERS CONGRESSOS DE LA CONFEDERACIÓ NACIONAL DEL
TREBALL: ANTECEDENTS HISTORICS DEL GRUP DE "LA BATALLA"
(DESEMBRE DE 1919-DESEMBRE DE 1922).**

Abans d'entrar en l'etapa de la dictadura, cal analitzar quin fou el grau de penetració de la nova ideologia en els medis anarcosindicalistes, per quant la constitució d'un grup pro-comunista de militants procedents de la CNT havia d'afeixir en el panorama de les dissidències un factor nou de transcendència futura important. Més, pel fet de què afectava geogràficament a indrets tan importants com Catalunya i el País Valencià, en el Partit Socialista estava molt poc arrelat, i on, consegüentment, l'escissió

comunista i la pròpia creació del Partit no tingué cap mena d'importància (1).

La reacció dels obrers anarcosindicalistes enfront els esdeveniments russos de 1917 no fou menor que la que existí entre els obrers socialistes. Com han posat de relleu testimonis coetanis (2), i ha confirmat la historiografia (3), la revolució russa incrementà l'efervescència revolucionària de 1917 i els obrers enquadrats a la Confederació Nacional del Treball saludaren el triomf de la revolució russa pel què suposava de triomf de la classe obrera d'un país sobre la seva burgesia.

No tardarien, però, a plantejar-se problemes de tipus teòric i ideològic, en el moment de caracteritzar i definir la revolució soviètica. Certament, les prevencions del sector més pròpiament anarquista sorgiren des del principi, prevencions que ben aviat es convertiren en acusacions contra la "dictadura del proletariat" i el caràcter marxista del nou govern soviètic. Malgrat, la propaganda anarquista no aconseguí minvar l'entusiasme d'una part important de l'organització confederada, i quan en desembre de 1919, en el Congrés del Teatre de la Comèdia de Madrid, la CNT hagué de prendre posició sobre la Internacional Comunista, un grup important de sindicalistes -entre els qui destacà, pel seu radicalisme, Hilari Arlandis, de la Federació Local de Gullera- inclinaren la decisió del Congrés en el sentit de fer adherir la CNT, encara que provisionalment, a la I.C. Tot i aprovant al mateix temps una declaració en què es considerava "firme defensora de los principios que informan la Primera Internacional, sostenidos por Bakunin", i afirmava "que la finalidad que persigue la CNT de España, es el Comunismo Libertario" (4).

S'ha parlat molt, sobretot per part de la historiogra

fia anarquista, de l'adhesió d'aquest grup sindicalista al bolxevisme, tant en l'aspecte teòric com pràctic. Res més lluny de la realitat. Com hem dit en un altre lloc i ens sembla necessari repetir (5), el grup sindicalista català que es mostrà favorable a la revolució russa, i partidari al ingrès dins la III Internacional, explica la seva postura més pel que ambdues suposaven de realització pràctica que per cap tipus de teorització prèvia. Es tant cert que el primer òrgan d'aquest grup Lucha Social sustentava posicions teòriques sindicalistes -i això ho demostrarem més endavant- com que els seus primers portaveus, Joaquim Maurin, Pere Bonet, Andreu Nin, etc..., no es manifestaren obertament comunistes fins temps més tard. El fet que la Federació Comunista Catalano-Balear no s'organitzà fins a 1924, gairebé cinc anys després de la celebració del Congrés del Teatre de la Comèdia, creiem que recolza la nostra interpretació.

Aquest aspecte és important tenir-lo en compte, en quan suposà, per part dels primers comunistes catalans, un procés de conversió a les idees leninistes, invers al produït en els comunistes de la resta d'Espanya. Com s'ha vist, aquets parteixen d'una actitud teòrica marxista i d'una pràctica eminentment política per assimilar els postulats de la revolució russa; mentres que els comunistes catalans partiren fonamentalment d'una activitat sindical que només a través d'un procés molt lent de clarificació ideològica abocarà a l'acceptació pràctica de l'estrategia i de les tàctiques del Partit Comunista. Cal pensar que el procés de la lluita de classes a Catalunya és molt diferent al de la resta d'Espanya, i que la implantació a Catalunya d'un tipus d'ideologia i d'organitzacióⁿ -que en part són de determinants d'aquest mateix procés-, amb arrelaments històrics d'una forta tradició, condicionen el comportament col·lectiu de la classe obrera i actuen com un handicap de difícil superació.

Per aquesta raó, ens sembla important diferenciar, - fins i tot, el grup cenetista "por-bolxevic" de Catalunya, al d'Astúries o al del País Valencià. És significatiu assenyalar que un dels líders cenetistes asturians que es passaran al comunisme, Jesús Ibáñez, tinguéssin relacions amb el PSOE (6) i que el grup valencià d'Hilari Arlandis seguis, a nivell de tàctica sindical, unes directrius diverses de les del grup català (7).

No és menys cert que la intervenció, moderadament favorable a l'adhesió de la CNT a la III Internacional, que Salvador Seguí exposà en el Congrés del Teatre de la Comèdia, fou determinant perquè la CNT prenguéssin l'acord d'adhesió. I que la intervenció de Nin es produí un cop ja votat l'acord pel Congrés, i manifestant que "mi pensamiento ha sido expresado, en parte por el compañero Quintanilla y en parte por el compañero Seguí"(8). L'asturià Quintanilla havia sostingut la postura més radicalment oposada a la Internacional Comunista. Mentre que Maurín, que només havia assistit circumstancialment al Congrés, no arribà a intervenir ni constava com a participant a la llista de delegats(9).

La decisió final i definitiva dels anarcosindicalistes quedaria pendent, de totes maneres, als informes que tres delegats de la CNT, nomenats pel Comitè Nacional i no pel Congrés, havien de presentar al seu retorn del II Congrés de la Internacional Comunista, al que la CNT havia estat convidada. Eusebi Carbó, Angel Pestània, i Salvador Quemañes foren els designats, malgrat que només un d'ells, Pestània, arribaria a Moscou i podria participar al Congrés.

La dinàmica que havia pres la lluita de classes, en aquest període, arreu de l'Estat espanyol i sobretot a Catalunya, feren oblidar momentàniament la problemàtica de la revolució russa: la repressió contra la CNT i el neixament dels pistolarismes patronal i sindical, obligaren a l'organització confederal a actuar en la clandestinitat i a un -

canvi permanent dels Comitès responsables, sobretot a partir del mes de novembre de 1920, quan trenta-sis dirigents sindicalistes foren deportats al Castell de la Mola, a Maó (10).

Aquest estat de coses ha fet dir a la historiografia anarquista que els "bolxevics emboscats" a la CNT aprofitaren la situació per ocupar tots els càrrecs dirigits de la central anarcosindicalista (11). Es cert que la persecució constant contra els anarcosindicalistes obligava a constants reestructuracions dels Comitès Nacional i Regionals, i que a partir del dia 2 de març de 1921, Andreu Nin ocuparia el càrrec de Secretari General de la CNT, a causa de la detenció d'Eveli Boal. Però el Comitè Regional de Catalunya estava - format, encara, per una majoria d'anarquistes i només Joaquim Maurín hi era, representant a Lleida (12).

En aquesta situació arribà la invitació de la Internacional Comunista per a participar al Congrés Constitutiu de la Internacional Sindical Roja, que havia de celebrar-se a Moscou en juliol de 1921. A tal efecte, es convocà pel 28 d'abril d'aquest any, un Ple Nacional a Barcelona que havia de decidir la delegació senetista per assistir al Congrés. El Ple agrupà les Regionals de Galícia (Jesús Arenas), Nord (Belloso), Aragó (Arturo Parera i un altre delegat), València (Hialri Arlandis), Astúries (Jesús Ibáñez) i Catalunya (Lucas, Ferrer i Joaquim Maurín). Andreu Nin hi assistí com a delegat del Comitè Nacional. La Regional andalusa, representada per Margalet, arribà tard al Ple a causa d'un accident ferroviari, però s'adherí als acords presos; i la Regional del Centre no hi assistí, perquè rebé la notificació de la reunió amb retard (13).

Es significatiu, com apunta Paniagua (14), el fet que la historiografia anarquista hagi silenciats el Ple i que - únicament hagi carregat les tintes en el sentit de desemmascarar